

„A múltam mellettem jön éppen”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 17. (203.) SZÁM — SZEPTEMBER 5.

ára 500 lej

Kovács Zoltán: Csendélet katedrálissal

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Bájoló

A szürke parton szürke karton,
egy szürke festő szürke-fest:
az emlék-arany, gondolat-zöld
volt-város neve Budapest.

Fekete-fázom, mint a fák is,
magyar köd, magyar január,
többé nem Bakonyom már Párizs
és Kolozsváron gyanu vár.

Két úr a Dunapartira érve
kevesebb most, mint máskor egy.
Itt minden inkább elfogy végre,
semmi plusz semmi: közlekedj.

A múltam mellettem jön éppen,
megemelem a jelenem;
a szembejövő tükörképem
pontosan így köszön nekem.

Ó báj! Ha bájnál, ő is bájna!
a lehetségest terelem...
Ha jobban fájna — agyon-fájna
az Európa-szerelem.

- Ezerszáz
- Bogdán László:
A sötétség fejedelme
- Fried István:
Fiatal erdélyi költők
- Lászlóffy Csaba:
Újabbkori fondorlatok
- Határ Győző stílusparódiája
- Csobán Endre Attila:
Pázmányt olvasva
- Szócs István: Olvasatok
- Kovács Ferenc: Holttenger
- SERÉNY MÚMIA

KÁNTOR LAJOS

A tizenkettedik pont

Évfordulós évben (melyik nem az?) én is eltöprengem a magam történelmi emlékein. Ha jól visszagondolok, zsenge ifjúságomban történész szerettem volna lenni, aztán csak az irodalomtörténetig jutottam, némiképpen visszahátrálva azután a sajtó, a szerkesztés felé. E három (?) terület határvonalán akadtam arra a történetre, amelyet szeretnék most az olvasók — nem utolsósorban az erdélyi magyar történészek — elé tárni. Fölfedezést mondanék a legszívesebben, vagy inkább döbbenet, mert még ma sem akarom elhinni, hogy a Pilvax kávéház s a pesti 1848. március 15. nagy pillantait nem tisztázta minden részletében a tudós világ.

Az én történetem 1995 márciusában, szintén a Pilvaxban kezdődik, azon délután, amikor a Korunk szerkesztősége nevében átvettem a Szabad Sajtó Díjat. Az ünnepi műsorban természetesen elhangzott a híres *Tizenkét pont* is, arról, hogy "Mit kíván a magyar nemzet". A márciusi ifjak szerint elsőként kí-

vánta a sajtó szabadságát, vagyis a cenzúra eltörlését, tizenkettedikként pedig az Uniót, Erdéllyel. Ezt azóta tartom számon, hogy gyermeki naivitással házi kiállítást szerveztem a forradalom és szabadságharc centenáriumán, a családi házban, Kolozsvárt, s olyan forrásokra alapoztam, mint Gracza György "a serdültebb ifjúságnak" szánt szöveges-képes mesélése, a *Talpra magyar!*... A díjátvételtől (1995-ben) még némiképpen megilletődve hallgattam újra Petőfiék kiáltványát, s elcsodálkoztam, amikor a tizenkettedik pontban csak ennyit hallottam: Unió. Erről nekem a szatmári konfekció-gyár jutott eszembe, no meg az, hogy alighanem baj van a "Mit kíván..." első pontjával, mármint a szabad sajtóval, ha még egy ilyen alkalomkor is megcsonkítják az eredeti szöveget.

Mindezt azon frissiben megpróbáltam beleírni egy glosszába, hogy aztán a szerkesztő első lelkesedését (a megcélzott lap szerkesz-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

A tizenkettedik pont

>>>>> folytatás az 1. oldalról

tőjéről van szó) kövesse a leforrázottság, egy nyomtatott szöveg felmutatása: Landerer és Heckenast nyomdájában a röplapként kinyomtatott kiáltványban, a fakszimile szerint, csak az "Unió" szó szerepelt, Erdély nélkül. Úgy éreztem, itt valami mégsincs rendben. Nem az irredentizmus dolgozott bennem, higgye el az olvasó, nem is a magyar-román alapszerződés megtorpedozási kísérlete; egyszerűen a történelmi érzék, a teljes igazság felderítésének vágya. Ugyanis nem csupán Gracza György alapján élt emlékezetemben a tizenkettedik pont szövege — csak éppen bizonyítani kellene, honnan valók ezek az emlékek.

Tolnai Világtörténetében, majd a Krenner Miklós (kiváló Spectatorunk) által szerkesztett 48-as Erdélyben találtam rá az általam ismert teljesebb szövegezésre. Most azonban már élt bennem a kétely, rá kellene tehát akadni az ő forrásukra — miután saját szememmel láttam az utóbbi időben is többször reprodukált fakszimilét, a rövidebb, egyszerűen uniós változattal. Gondoltam, történészeink bármelyike leveszi könyvtára polcáról a perdöntő bizonyítékot tartalmazó könyvét. Hát nem éppen így történt. Annyit sikerült végül is megtudnom, hogy 1848. március 15-én (állítólag) több nyomtatás (változat) is készült a Tizenkét pontból, s ezek közt volt teljes változatú (Unió Erdéllyel). Mindenesetre egy tévhittel szembe kell néznünk: nem lehet egyszerre kipattant, végleges és kodifikált szövegnek tekinteni azt, amit mi A TIZENKÉT PONTKÉNT tartunk számon. Irinyi József szövegezése a március 11-i megszületése után változásokon ment át. A Magyarország története 1790-1848 című akadémiai kiadvány (Bp., 1980.) 1848. március 13-ról írja: "Az Ellenzéki Kör elfogadja a tizenkét pontot". A következő történelmi korszakot összefoglaló kétkötetes munka (Magyarország története 1848-1890. Bp., 1979.) Spira György tanulmányában (főszerkesztő: Kovács Endre) megállapítja: "Március 15-e fejleménye az volt, hogy Petőfi összeült Vasvárral meg a Pilvax-kör két további tagjával, Jókai Mórral és Bulyovszki Gyulával s a tizenkét pont eddigi — petícióhoz illő — keretszövegét felcserélte egy új szerepének megfelelő, kiáltványt formázó szöveggel, anélkül azonban, hogy maguknak a tizenkét pontban foglalt követeléseknek a szövegét is radikalizálni próbálta volna..."

A bökkenő csak az, hogy a Landerer és Heckenast nyomdájában elkészült példány szövege (nyelvileg, nyelvtanilag) heterogén. Nem szükséges túl alapos elemzés ahhoz, hogy kimutassuk: az első fele valóban megszólító, tehát kiáltványszerű, a második rész viszont címszavakban fogalmaz (erre mondhatják, hogy petíció). A mi vitás kérdésünkhöz visszatérve, hogy tulajdonképpen mi hangzott el 1848. március 15-én a Pilvaxban, illetve a forradalom más színhelyein, arra az idézett történettudományi munka ilyenformán nem ad választ.

Már-már feladtam a reményt, hogy képes leszek eligazodni a "nagy nap" e végül is filológiai érdekességű, engem mégsem csupán szakmailag izgató "apró" vonatkozásában, s érdemleges érvet tudok találni a szerkesztőkkel folytatott vitámban (vagyis: megsértették-e a történelmi emlékezetet s a szabad sajtó elvét, szándékosan vagy akaratlanul, akik 1995. március 14-én a Pilvaxban a szerintem csonka változatot olvastatták fel). És akkor a kölcsön kapott 1848-49 a korabeli napilapok tükrében című Officina-kötetben (Bp., 1943) rábukkantam a Március 15-e. Forradalom vér nélkül című cikkre,

az Életképek 1848. március 19-i számából. Innen idézem: "Martius 15-kén reggel a fővárosi fiatal-ság, mely a józanabb pártnak nevezett töredék által ajánlott türelmet és várakozást sérelmei gyógyszerül nem tartotta elegendőnek, adandó reformlakomája fölött tanácskozni egybegyülekezvén, ez alkalommal Jókai Mór következő proclamációt kiáltott ki ügybarátaihoz: »Testvéreim! A pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladunk, boldogulunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság, egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket eddig tőlünk elvontak, s kívánjuk, hogy legyenek azok közösek mindenkivel. Kívánjuk a sajtó szabadságát, censura rögtöni eltörlését, — felelős miniszteriumot Budapesten...« " És így jönnek sorra a pontok, el egészen eddig: "A politikai statusfogyók bocsáttassanak szabadon. Unio Erdély és Magyar-hon között! Ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, s bízni önjerejébe s az igaz ügy istenében! Egyenlőség, szabadság, testvériség!"

Az idézet alapjául szolgáló "hír-antológia" szavahihetőségében talán nem kell kételkednünk. Az Életképek cikkfőjének, feltételezem, ugyancsak hihetünk. A leírás szerint e proclamációt Petőfi szavalata követte, aztán ment a tömeg az egyetemi ifjúsággal egyesülni. "Ekkor a nép szónokai közül Jókai harmadszor is nyílt piacon felolvasá a proclamációt, s Petőfi elsával fentebbi dalát, melynek végezetével rögtön elhatároztatt, hogy a nép a proclamáció első pontját, a sajtószabadságot, saját önhatalmánál fogva teljesülésbe viendi, mit meg is tett, innét tömegestül Landerer és Heckenast nyomdájára menvén..." Vagyis ha ez így igaz, nem érv az elhangzott szövegre az első kinyomtatott változat...

Az oknyomozásban én eddig jutottam. A tanulságok azonban sokkal izgalmasabbak annál, hogy a Pilvaxban március 15-én reggel elhangzott-e az Erdély szó, vagy csak beleértették az Unióba. A kérdés számomra így jelentkezik: van egy "szent" nemzeti alapszövegünk, amelynek máig sincs (vagy csak én nem akadtam nyomára, bár egy bibliográfiai utalásban?) filológiai elemzése. Tudni vélünk valamit — amit igazában nem tudunk (legalábbis pontosan nem).

A másik kérdés az, hogy ki mikor mire érzékeny. És ezt önmagammal szögezem szembe. Túlérzékenységnünk — készséggel elismerem — igaztalan állításokhoz vezethet. Bár azt is meg lehetne vizsgálni, hogy alaposnak gondolt könyvek, szaktanulmányok miért hallgatnak bizonyos részletekről; miért kerülnek meg bizonyos idézeteket, választanak ki következetesen másfajtaikat.

Személyesen örvendek annak, hogy a Pilvax — és az éber redakció — 1995 márciusában ezeket a gondolatokat elindította bennem. Örvendek — noha tudom és vallom, hogy ma kérdéseinket másképp kell feltennünk. Például Erdély ügyében. A múltat hivatkozni kevés, sőt félrevezető lehet. De "szégyellősen" elmismácsolni az egykor voltakat nem kellene.

Ez még akkor is igaz, ha a redaktor vagy valamelyik szakkutató rácáfolta az Életképekből idézett Jókai-szövegre...

(Ennyit egyelőre, millecentenáriumi hozzájárulásképpen.)

EZERSZÁZ

Sok szenvedélyes vita után világgosszág derült a magyar nemzet származására: ezt az eredetileg halászó-vadászó finnugor népet, a ma is primitív életet élő vogulok és osztyákok legközelebbi rokonát, török törzsek, állattenyésztő, harcias, lovas nomád néppé formálták át, részesévé tették egy magas, katonai államszervezeten alapuló civilizációnak, s ennek a mezében tűnt fel a 9. században a Duna—Tisza-közén.

Voltaképpen a magyar nem is ázsiai nép, hiszen a finnugor őshaza kétségtelenül Európában volt. A finnugorok legkeletibb ágát képező népcsoport, az ugor leválva a törzstől, Kelet felé vándorolt ugyan, s valahol Európa és Ázsia határán, az Ural ázsiai oldalán, esetleg még tovább, keletebbre valamivel, az Isim- és Tobol-folyók völgyében telepedett meg. Ennek a hosszú ideig egységes ugor néptömbnek legkeletibb ágát letépte, meghódította, magával sodorta valamilyen Ázsiából előtört harcias török nép Krisztus születése táján. Ebből az ugor töredékből lett külön életében, török hatás alatt, a magyar nép.

A nem ázsiai, de európai, közelebből finnugor eredetű magyarság önálló életének úgyszólván első pillanatában érintkezésbe került egy tipikusan ázsiai néppel, a törökkel s egy új, ázsiai civilizációval. Ennek a műveltségnek, ennek az életmódnak a kereteiben élt körülbelül ezer évig, egészen a kereszténység felvételéig.

Ami a keresztény Európa műveltségének a régi Görögország és Róma, ugyanaz a magyarság első, kereszténység előtti évezredének Közép-Ázsia.

A magyarok fölvehették a kereszténységet, szakíthattak Kelettel s a régi étellel. Ez a szakítás bizony csak egyoldalú maradt. A nyugatiasodni akaró magyarságot nyugodt életében és fejlődésében szüntelenül újabb és újabb keleti hullámok zavarták meg: kunok, besenyők, tatárok, törökök. A nemzetünket ért két legnagyobb katasztrófa: Mohi-pusztító és Mohács, keleti népek kezétől esett rajtunk. Még a békésen letelepedő és lassanként beolvadó besenyők, kunok, jászok is Ázsia leheletét hozták magukkal.

LIGETI LAJOS: Sárga istenek, sárga emberek (1988)

SZÓCS ISTVÁN

Olvasatok

"Képzletben még egyszer ott voltam abban a csöpp kis szállodában, amely annak a csöpp kis tengernek a partjára simul. Csöpp kis leányocskák libegtek-lebegtek előttem óriási pillangó övekkel. A kicsi testük bő ruhákba volt megbujtatva..." — némi önkárrómmal élvezgettem magamban Balázs Ferenc emlékezéseit Japánról, amikor egy japáni (feltehetően műkedvelő és "kísérleti") színiegyüttes előadását láttam idén tavasszal Kolozsváron, és a csöpp kis leányocskák nem bő kimonóba voltak bújtatva, hanem hol kurta szoknyákba, hol fürdőruhába, és egyiküknek még a hája is lebiggyent a hasán, a fürdőruha pereme fölé; de nyilván szándékosan, olyanforma *elidegentítő* szándékkal, mint a Gombrovicz-féle *Operett* Tompa Gábor-i víziójában A NAGY PAMUT IVAR-SZERVEK, nesze nektek meztelenség, ha a lelketek mélyén képmutatón úgyis mindég arról ábrándoztok...

Az önkárrómm — "kellett nekem" — forrása az volt, hogy egyszer láttam már egy hagyományos japáni előadást, amelyben is minden mozzanat vagy részlet éppen háromszor-négyszer addig tartott, ameddig tarthatna, ha a mi képzeletünk szerinti érdekességet akarná szolgálni; és olvastam Balázs Ferencnél is, hogy, aszongya: "Az első japáni színielőadás a legzavarosabb érzéseket váltotta ki belőlem. Érdekes volt, újszerű volt, különös volt, más volt. A szavakat nem értettem, a mozdulatok groteszkül hatottak. A táncban nem volt sem ruganyosság, sem kecsesség. A zene bántotta a fületem, a háromhúrú gitárt csontlappal pattogtatták; csak a dobok verésében fedeztem fel kellemes ütemességet. Ha nem tudom, hogy az új nap kapujában mindig szörnyek állanak, elhatározom akkor, hogy japáni színházba soha többé nem megyek, s idehaza előállok az első benyomásaim bosszankodásával.

De végzetesen és ostobán igazságtalan lettem volna, ha így cselekszem."

Én is így vélekedtem, különösen, hogy annyszor olvastam Bertha Csillánál, hogy a japán *no-színház* és az ír (különösen Yeats dramaturgiája) között mily sajátos lelki rokonság forog fenn; arról, hogy *kabuki-színház*, csak annyit tudtam, hogy olyan varieté-féle, vagy orfeum-szerű műfaj. De mit tagadjam, befolyásolt az is, és nem utolsósorban, hogy az előadás színlapján szerepelt a *Tokyo* mellett az *Álom*, az *Érotic* és a *Shock* (ez utóbbi kifejezést Bayer Sándor — Bérci Darázs néven eszperantista költő, tehát nagy japánbarát — *Döb*, vagy *Döbb*, esetleg *Megdöb* szókkal akarta magyarázni), és arra is gondoltam, a *döb* vagy *meghök* terén nem indokolt a kolozsvári vagy pesti előadások kínálatára szorítkoznom, és ezért befizettem...

Az említett japán lányok — *posztgésák* — amikor kurta szoknyácskáikban fürgén ideoda szaladgáltak a színen, kimonóba nem bújtatott kezüket a szoknya alá dugva, habverésre emlékeztető mozdulatokat végeztek; az erotikai vonatkozású ízléstelenség mégsem ebben tetőzött, hanem egy álnőnek maszkírozott lógó-csupasz mellű homoszexis imitátor parádézásában; de nemcsak az érzékiség terén voltak ízléstelenségek.

A színpad két szélén két működő tévé-

képernyő: a jobboldalin egy hazai tévéállomás műsora folyt, a baloldalin pornófilmek csorogtak; volt köztük néhány nagyon művészi kocka, többnyire azonban szemét. A pornóképek közé háborús képsorok keveredtek. Mint ahogy az egész előadásban is ez vegyült: amolyan 1920-as évekbeli német expresszionista-politikai színház és "a 68-as évek" proteszt-heppeningjei erőlködő-erőltetett stílusának a rémuralma alatt állott végig.

Egy ismerősöm kijövet ezzel fordult hozzám: "Eddig azt hittem, hogy csak germán és zsidó szociáldemokraták tudnak ennyire ízléstelennek lenni; most beismerem, ez nem faji kérdés, lám, az őskultúr-japcsik is!"

A produkció egyik mondanivalója volt, lett volna, a japán nemzeti romantikának mint olcsó nacionalizmusnak leleplezése; de amint ezt Európában is annyszor megéltük, ha ez nem belülről, hanem külsőségek — külsőséges gúnyolásával vagy utálatásával történik, inkább visszatetsző, az előadókat és nem a nézőket alázza le, és az is megesik, hogy visszafele sül el, ellentétes hatást vált ki.

Ha már annyira tárgyilagosnak szeret-

Kabuki színházi előadás, Okumura Maszanobu metszete

nénk mutatkozni, akkor — inkább fogadjuk el és népszerűsítsük azt a torzképet magunkról, amelyet ellenségeink rajzolnak rólunk, nyilván keményebben és szellemesebben! Gondolom, kínai, koreai, orosz avagy ajnó szomszédokra kellett volna ezt bízni —; az ön-nyelvöltögetés — ön-felszamárfülezés és az ön-kielégítés csak egymás változatai, azért is szerepelhetnek egy műsorban.

Azóta viszont megjelent a *Művelődés* japán súlypontú száma és ebben Winter Pétertől olvashatni a kabuki-színházról, hogy: "Ez a fajta színielőadás egy meglehetősen ledér XVI. századi ének- és táncelőadásban gyökerzik." (Tehát felesleges mindent az expresszionistákra és Hamburg-Berlin-Koppenhága kabaréira fogni.)

"A Kyótóban... rendezett, kizárólag nőket szerepeltető előadások (onnan kabuki) elindítójaként egy Okuni nevű színésznőt emlegetnek. A sogunátus egyre népszerűbbé váló műsorait más női társulatok is átvették, de a műsorok egyre kihívóbb szexuális jellege miatt 1629-ben megszüntették..."

Egy hagyományos-töredék alapján el tudjuk képzelni, mi nem tetszett a sogunak: a három posztgésa egy vidám talajtorna-tánc során a férfi szereplők ingjét, nadrágját ritmikusan leráncigálta, s egy kis úszónadrágszerűséghez érve, abbahagyta. (Ekkor távoztak az első csalódott nézőnők.) A sogunok és samurájok annyira körültekintők voltak, hogy "1652-ben még a fiatal fiúkat is kitiltották a színpadról, és ezután minden szerepet csak koros férfiak alakíthattak". (Nyilván, azok közül is csak olyanok, akik megfelelően tartásos publicisztikai és társadalomtudományi életművel rendelkeztek.)

Ami egyébként is "elidegenítőleg" hat az itteni nézőre, hogy amíg nálunk ugyanazt a csattanót (szövegben, játékban, beállításban) legfennebb kétszer illik egymásután elsűtni, s harmadszor már modulálni kell, a *Tokyo Döb* hétszer-nyolcszor is ismételte. (Holott a török is azt vallja, ősi taktikai alapelvül: kétszer üss, harmadszorra fuss; lám, e téren sincs turáni egység!). Ez összefügghet azzal a jelenséggel is, amiről Winter így ír: "kialakult egy mienek nevezett előadás forma: a

leghatásosabb jelenetekkor a színész pózba merevedik és hosszú percekig úgy marad".

Akárcsak a magukat fényképezgető politikusok. Nem csoda, ha "a kabuki kizárólag Tokyo nem samuráj lakóinak szórakozási lehetősége volt, a samurájok ugyanis nem léphették át egy kabuki színház küszöbét"... A fentiek fényében ez érthető. Manapság csak a 14-16 éven aluli gyermekek részesülnek a samurájoknak egykor kijárt megbecsülésben és ízléscsúszásban. Szerintem viszont ez is felesleges: nemegyszer tapasztaltam, hogy a gyermeket inkább érdekli bizonyos fajta infantil-erotika, illetve a *kiskorú inkább tud kommunikálni a szatír-irizáló műmussal*, mint a nyugdíjas, vagy ahhoz közelítő réteg...

Annál is inkább, mert, mint ahogy azt a nagy Jon Cleary is megmondta: "A szextől sok minden megemelkedik, de a szellem szintje nem nagyon."

* *Művelődés* 4 XLIX. évfolyam 1996. április

BOGDÁN LÁSZLÓ

A sötétség fejedelme

— Miért idéztetek meg? — hallatszik megint a hang, és künn újra elkeseredetten, már-már nyűszítve vonítanak fel a kutyák. — Miért háborgatjátok örök nyugalmamat?

S ekkor felkacag.

Atmenet nélkül alszik el a vilány, távolodik a kutyavonítás, s ahogy Rebi néni végső kétségbeesésében kipillant az ablakon, láthatja, hogy az ezüstös szűrt holdfényben, a már-már foszforeszkáló szórú, világító kutyák, Diana, a magyar vizsla s az erdélyi kopók vezérletével lefelé vágtnak a domboldalon, a völgyben megbúvó védtelen falu felé, mintha menekülnének. Aztán a kerek, napraforgótányérhoz hasonlító hold köti le a figyelmét, a domboldalon, veszi észre iszonyodva, mintha megnőnének a fák, a fehéres fényben egészen olyanok, mint fehér köpönyeges vitézek, mintha ők is pillanatokon belül útra akarnának kelni.

A szakácsnő képtelen levenni a szemét az egyre veresedő holdról, amelynek tányérja megnő, bíborulva takar el mindent, óriási erővel szívja, szippantja magába, felemelkedik, kettéválik előtte a fal, és máris a kastély fölött repül, a tiszta októberi levegőben. Ahogy meg visszapillant, láthatja önmagát is, a kályha mellett áll görnyedten és imára kulcsolt kézzel szemléli az Ödön úr széke mögött várakozó, fekete köpenyes, arc nélküli alakot. A zöldes, foszforeszkáló fényben — amelynek forrása ismeretlen — a többiek úgy ülnek az asztal körül, mintha élőhalottak lennének, magatehetetlen, de valami miatt mégis készséges utasításokra váró alvóbabák. Csak ők — kacag magában a szakácsnő —, ám lám: nyitott szemmel alszanak.

A szél borzolja haját, ahogy egyre táguló körökben repdes a kastély fölött. Elképed, milyen könnyű repülni, igazán olyan, mintha úszna, és ugyanakkor — döbben meg — milyen megnyugtató is, milyen élvezetes, csak az a furcsa és félelmetes az egészben, hogy figyelme mindvégig megoszlik: hol azt érzi, repül s kissé "lenézően" szemléli lenti önmagát, amint kétségbeesetten, imára kulcsolt kézzel reszket a kályha mellett a zöldesen foszforeszkáló fényben, hol úgy érzi, ott áll lent, a többiektől kissé távol, az elvárásolt konyhában és vágyakozva csügg künt, a kastély fölött, szabad madárként repdeső önmagán, s menekülne is legszívesebben ebből a zölde-

sen foszforeszkáló fényből, amely ott vibrál a konyhában s kiszikkasztja szívéből a reménységet... Igen, valami meghatározatlan sötétség, valami elveszejtő, tompa kábulat közeledik feléje, de ő képtelen mozdulni, s ugyanakkor megmagyarázhatatlan módon érzékeli azt is, hogy amint ott úszik az ezüstös holdfényben, a Turóczyak alvó kastélya fölött a feltámadó szél egyre rámenősebben lebegtetni kendője alól kiszabaduló, negyvenéves korában is még hollófekete fűtjeit...

— Kérdezzetek! — hallatszik megint a láthatatlan vendég mély, kongó hangja. — Ha nyugalmam merészeltétek háborgatni, hát most kérdezzetek!

— Halljam, mire vagytok kíváncsiak — hallatszik harmadszor is az Idegen mély, kongó hangja.

Nem, ez a hang mégsem a pincéből jön, miért is jönne onnan, mit is keresne a pince pókhálós távoli zugaiban, az elrejtett borosflaskák között? Ez olyan — töpreng lázasan a szakácsnő —, mintha torzítaná valami, mintha rádió szólna, de nem, még annál is idegenebb és nyugtalanítóbb, igen, megvan, olyan, mintha egy gép beszélne. Mintha egy szerkezet beszélne, egy nem evilági szerkezet. Rebi néni szeretne keresztet vetni, de mintha meg lenne kötözve a keze, nem tudja mozdítani, mintha mérhetetlen súlyok nyűgöznék, nem képes mozdulni, nem tudja felemelni a kezét, nem tudja mozdítani a lábát, ha akarna sem tudna elmenni, mintha testrészei nem engedelmeskednének akaratának. Legszívesebben elfordulna az arc nélküli, csendben várakozó Idegentől is, de nem képes mozdítani fejét sem. Ez annál is furcsább, mert künt a szabadban pazar úszó-mozdulatokat is tehet a kezével és lábával, és fejét is szabadon ide-oda forgathatja, hogy megnézzen felülről mindent; érdekes, repülés közben a sötétben is lát, mint a bagoly vagy a szellemek, s úgy, olyan odaadással szemléli a kastélyt és környékét, ahol darab időre zátonyra futó élete zajlik, mintha búcsúzkodna, mintha utoljára látná, pedig a lelke mélyén pontosan tudja, hogy ő nem megy el innen már többé soha; hová is mehetne? miért? — itt kell megvárnia raboskodó férjét s lelke egy távoli sarkában még pislákol a remény is, hogy előbb-utóbb tisztázódna a dolgok, s akkor akár a ta-

nügybe is visszakerülhet, itt hagyhatja ezt a kongó, hatalmas konyhát, ahol pontosan olyan idegennek érzi magát több év után is, mint ez a fekete csuklyás, arctalan alak.

Remeg.

— Először te kérdezel — mutat a fekete csuklyás Idegen az orvosra, aki mintha rugóra járna, készségesen emelkedik fel, kissé inog, mintha viharos tengeren hanyódó csónakban állna, szemét mereven szegezi az Idegenre, mintha nem is látná a Sötétség Fejedelmét, mintha óceánon hanyódó lélekvesztőjéről szemlélné egyre kétségbeesettebben, fűrkészne egyre szomorúbban a reménytelenül, vigasztalanul üres látóhatárt. Aztán megmozdul, mintha el akarna fordulni! — döbben meg a szakácsnő —, de természetesen ő sem képes rá, az Idegen iszonyú ereje nyűgözni le, arca rángatózik és megfeszül az erőfeszítéstől, mégsem képes mozdulni.

— Az elvtárs — hebeg —, mi lesz az Elvtárssal? Meddig él még győzedelmes munkáspártunk harcok első titkára?

— Csak ez érdekel — ütődik meg az ismeretlen. — Jól meg gondoltad?

— És én velem mi lesz, nagy jó uram? Én meddig élek?! Még annyi elintéznivalóm van. Halaszthatatlan, fontos ügyek.

— Nézzétek — kacag újra egészen furcsán, már-már ugatva az Idegen, és a kályhával szembeni szabad fehér falfelületre mutat.

Mindannyian tesznek egy félfordulatot, ki gyorsabban, ki álmatag, végtelen lassúsággal, a szakácsnőt kivéve, ő ugyanis szemből kapja a nem várt látványt, mert a fehér fal egyszerre megelevenedik. (Érdekes, hogy a két egymással szembefordított köcsög sem tűnik el — emlékezik évtizedek múlva Rebi néni, és bodzaszörppel kínál —, végig ott lebegnek, az összefogást példázva, a sűrűn váltakozó képek közegében, szelíd figyelmeztetésként függnek a látvány fölött, mintha csak azt akarnák jelezni, hogy semmi sem olyan, mint amilyennek mutatja magát, és semmi sem olyan, mint amilyen lehetne. Minden más, újszerű, áttekinthetetlen, idegen és nyugtalanító. Minden zavaros, minden zavaró... Én például — sóhajt Rebi néni, köhécselve és bánatosan nézve rám — akkor már sem eleven nem voltam, sem holt, s megdöbbenni is csak néhány hét múlva döbbsen meg, amikor a kastélytető cserepeit javít-

gató mestereket ellenőrizve fent jártam a Turóczyak ősi kastélyának hatalmas, üresen kongó padlásán, s döbbenettel vehettem észre a tetőn ama furcsa réseket, néhány kitörött cserép idegesítő nyomait, melyeket már mintha láttam volna valamikor. Maga jobban ért ehhez, Boticselli úr! Természetesen nem hiszem ma már, nyolcvaneseztendősen, hogy tényleg repültem akkor, de ha mégse emelkedtem a levegőbe — és hogyan is tehettem volna, nem igaz? —, akkor honnan láthattam volna ezeket a sajtószerű réseket? Ha nem köröztem volna a sötétben a kastély fölött, honnan tudhattam volna ezekről az eltűnő cserepekről, amelyeknek hiánya mintha ismeretlen, megbúvó kérdések légióit ébresztette volna fel bennem? Csak álltam akkor megdöbbenve a homályos padlásán, a réseken beszökődő fénysugarakban eszeveszetten táncoló porszemecskéket nézegettem, és igazán nem tudtam, ébren vagyok-e én még, vagy mégiscsak álmodom? ... Akkor, hogy visszatérjek a könyörtelen konyhai jelenethez, csak egyetlen dolog izgatott: keresztet szerettem volna vetni, mintha ez az ismert és meghitt mozdulat felidézhetné bennem a jóisten elmosódó képét, mely képmás — hittem akkor és hiszem ma is — megvédhetett volna mindentől, a rám leselkedő konkretizálhatatlan veszélyektől éppen úgy, mint a konkrét üldözésektől és megkülönböztetésektől, amelyek az iskolásaim közül ebbe a konyhába sodortak s többek között ettől a gurgulázó hangon hahotázó, hatalmas termetű, fekete köpenyes arctalan és árnyékot sem vető ismeretlentől is, de nem bírtam megmozdítani a kezem...)

Igen, Rebeka néni keresztet szeretne vetni, imádkozni szeretne, a keresztre feszített megváltó alakját idézni fel legszívesebben, hogy védelmezze meg az előtte tornyosuló, sötét és hátborzongatóan hahotázó, fekete köpenyes, arctalan és árnyékot sem vető jelenségtől, de nem bír megmozdítani, utána már nem is akar, mert leköti a látvány, a falon most hirtelen megelevenedik egy nap-sütötte terasz, s ő megdöbbenve az Elvtársat figyel, ahogy a doktorral sakkozik, aki, miközben gonoszakodva előretolja fehér futóját, nem vág olyan fancsali képet, mint most a Turóczyak ősi kastélyának államosított konyhájában, az asztal mellett. Aztán változik a kép, az Elvtárs, a vasutasok, mozdonyvezetők, váltóőrök és fékezők nagy barátja máris egy emelvényen szónokol, körülötte vörös és piros-sárga-kék zászlók úsznak a tiszta levegőben, megannyi repülni vágyó, megkötözött madár, de az arckat nem tudja tüzetesen megfigyelni, mert az első titkár elvtárs máris egy nagy fenekű, rengő mellű, szalmasárga hajú leányzó-

val üldögél, bocsánattal legyen mondva, egy dézsában, simléderes sapkáját sem véve le nagy fejről. Arca szigorú, mint a képein.

Mindezek a jelenetek úgy szólván egymásra zuhognak, egymásból nyílnak, eszeveszetten követik és váltják egymást, de egyszerre mintha lassulni kezdene a "pokoli" körforgás, s az Elvtárs valahol egy teremben, ólmosan gomolygó cigarettafüstben, a rumtól és a gyűlölet rohamaitól reszketve — mely érzés sűrűn tör rá s ilyenkor elcsuklik magabiztos hangja —, vörös arccal és leeresztett nadrágtartóval, szőrös hasán szétnyíló fehér ingben szónokol, a párt Annáját szidja, ezt az alamuszi héber ringyót és alávaló orosz kémet, aki befurakodik a pártba, s nem elég az, hogy hatalmat követel magának, mások érdemeire sincsen tekintettel... Mellette többen állnak, készségesen figyelő arccal; többen a vadászatok állandó résztvevői közül együttérzően bólogatnak, a magas tábornok a sarokban állingál, mintha nem is érdekelné főnöke szónoklata, ti-

hebegő, patkányképző, kerti törpére emlékeztető emberke, arca kivörösödik a rumtól, tábornoki egyenruhája szétnyílik a mellén, túrótt eszik, pusztá kézzel tömi a szájába, legszívesebben fehér bort inna hozzá, de nem lehet, követni kell a Vezért; a rumtól nagyokat böffentve, végtelen odaadását elárulva nem áttall időnként tapsolni sem, de az Elvtárssal ma nem lehet bírni, nem hiába ő a párt első embere, mindenáron le akar számolni a moszkvai kémbandával, a zsidó ringyóval, a székel disznóval, s a pénzügyérrel, akiben az anyja sem bízott meg soha, őt is becsapta, átverte, falnak állította... A tábornok változatlanul tömi magába a túrótt, hebegve és vihogva tapsikol; újabb és újabb gondosan behűtött rumos és ásványvízes palackok érkeznek, aztán a vezér váratlanul megkívánja az erdei epert, és Albu alezredes is megjelenik a képen. A konyhában most, önmagát szemlélve mélán sóhajt — ellenőrizni kíváncsian a szakácsnő —, és tekintete lassan üvegesedik meg; a képen

setre összeszorul a félelemtől, nehogy ráessék az az átkozott köcsög a Román Népköztársaság első emberének, a szeretve szeretett vezetőnek a közismerten makacs, gondokkal és ötletekkel teli fejére, mert mi is lenne *velünk* nélküle?! De ekkor furcsa esemény zavarja meg az epert zabáló részeg pártvezetők idillikus csoportképét, először a magas Tábornok, majd a patkányképző, tábornoki egyenruhás kertitörpe, végül a titokzatos besszarábiai értelmiségiek is egymás után böffenteni kezdenek, bocsánatkérő arccal fordulva a Vezér felé. Iszonyatos erőfeszítésekkel igyekeznek ugyan visszatartani, de nem képesek rá, böffögnek, mintha versenyeznének. Közben az első titkár megbotránkozó arcát látva *kánonban* kérnek elnézést, majd egymás szavába vágva újra feltartóztatlanul böffögni kezdenek, miközben zavartan igyekeznek *együttérzésükről* biztosítani a vezért, a moszkvai kémbandát tényleg ideje lenne leleplezni és börtönbe juttatni.

— Mi ez? — üvölt fel a Vezér,

de ő is hatalmasat böffent, fehér hab folyik a szája sarkán, s a többiek, mintha csak utánozni akarnák, engedelmesen követik.

Nincs megállás!

Hamarosan versenyt böfög az egész Központi Bizottság.

Az Elvtárs eltorzult arccal emelkedik fel, kezét hasára szorítva, gyűlölködve, elszörnyedt arccal szemléli beosztottjait, mintha most látná

őket először, majd váratlanul kinyílik a szája, és újra óriásit böffent. "Méreg!" — kiáltja elfulladva, és a hasához kap. "Méreg! Megmérgezték!" — visítja a patkányképző tábornok, egyenruhába öltöztetett kerti törpe is. "Hol van az a doktor? Az a szarevó bozgor!?! — üvölti hasát tapogatva a magas tábornok is. "Hol az a muszkaügynök — érdeklődik fájdalmas arccal a besszarábiai elvtárs is —, biztosan maga Sztálin Jóska bérelte fel." "Vagy Berija" — száll be a kórusba a másik besszarábiai is, miközben versenyt böfög vezérével, aki helybenhagyólag bólogat s rettegve szorítja hasára a kezét, mintha egy ismeretlen ellenséget akarna

kitapintani.

Itt világosodik ki a kép, egy pillanatilag megmerevednek a gyanakvóan egymásra tekintő, különben senkire és semmire tekintettel nem lévő elvtársak, kimerednek a látvány, mint egy hajnali számonkérés, majd sugárzó fénybe tűnik át minden; kanyargó országút sejtik fel a fehér falon; a köcsögök most mintha az egyik, út menti vadalmafa óvón az út fölé hajló ágán függene! Az orvos, ezúttal sötét öltönyben, mintha gyászolna, ott bandukol ezen a napsütötte országúton, s egyre szaporázza lépteit, bizonyára a felismerhetetlen, kifürkészhetetlen, megjósolhatatlan jövő felé siet, az arca nagyon elgyötört és szomorú, akár azt is mondhatnánk: elkeseredett, de a szeme nevet, s mintha bévül a szívében — gondolja vidáman Rebi néni, noha maga sem érti a váratlanul rátörő vidámság *igazi* okát —, mintha nevetne is a gézengúz doktor.

— Ki fognak rúgni — közli lakonikusan a túlvilági hang. — A szakácsnők is besöröznek itten, nálatok, fiam, mindenki vedel, és a becsicsentett konyhatündérek összetévesztik a porcukrot a szódabikarbonáttal. A főnökeid, ezek a nehéz természetű, zabolázhatatlanul gyanakvó emberek pedig azt hiszik erről az epert borító cukorszerű fehér porról, hogy méreg, és pánikba esnek. Persze nagyon hamar kiderül, hogy mégsem az, hiszen nem hogy nem hálnak meg, de némelyek határozottan megkönnyebülnek, mégis dühükben és szégyenükben, hogy ilyen kiszolgáltatott helyzetben látták őket, mindenkit kirúgnak a *belső* emberek közül. Érthető módon igen-igen kényesek arra, hogy ki hogyan látja őket, szemérmesek, mint a nép egyszerű, bárdolatlan fiai általában, s noha a hatalomba esve számtalan flancoló szokást vesznek fel az évek során, alaptermészetük legáltalánosabb vonása mégis ez a puritán szemérmesség, ez az alig-alig titkolható szégyenlősség marad.

Mondja ezt a sötétség fejedelme? Ők gondolják? Rebi néni igazán nem tudja eldönteni, mindenestre az Idegen újra hahotázni kezd, hangja végiggurul a konyhán, kettéválik előtte a fal, kigurul az udvarra s lavinaként görög lefelé a dombon, a nemrég elrohanó kutyafalka nyomában, a védtelen falu felé, s mintha csak rá válaszolnának valahol a holdfény sütötte lapályon, panaszosan vonítanak fel a láthatatlan kutyák.

Csend lesz.

A foszforeszkáló zöld fényben szinte lebeg a konyha.

A pokol. (Mozaik a firenzei S. Giovanni Baptisterium kupoláján)

tokban a kiszolgálóleányok szoknyája alá nyúlkal, egy elpirosodó, természetes leányzó ijedten húzódik el, egy másik vezető, egyike az első titkár elvtárs leggátlátalanabb kiszolgálóinak, ülve alszik, szemüvege az orrára csúszik, nem bírja az italt; a másik kettő — a két besszarábiai "értelmiségi" — még úgy-ahogy tartja magát, állhatatosan követik tekintetükkel a főnököt, minden szavára buzgón bólogatnak, időnként a gyűlölet rohamaitól el-elcsukló hangú szónokot biztatva, együttérzően helyeslelnek is, s néha szolgálatkészen fel is jegyeznek valamit ugrásra kész noteszeikbe... Jelen van egy ismeretlen elvtárs is, őt még soha nem látta Rebi néni a vadászatokon,

hatalmas üvegtálat cipel, az eper-szemek mint egy-egy szilva vöröslenek a tálon, s akár a porhó fehérlik a sűrűn rájuk szórt porcukor. Az egyre részegebb elvtársak rávetik magukat az eperre, folyik arcukon az izzadsággal keveredő vörös lé, mintha vérenek. Hersegnek foguk között az érett eperszemek.

Fejük fölött titokzatos módon ott függ a levegőben a volt Turóczy kastély államosított konyhájának falán lógó két, egymással szembe fordított köcsög, mintha mégis a végzet jelei lennének, mintha a dolgok visszafordíthatatlanságára figyelmeztetnének, dacosan, vonzón, felejtethetetlenül...

A szakácsnő szíve mindene-

FRIED ISTVÁN

A transzközép keresés lírikusai (Fiatal erdélyi költők)

"az ember csak akkor játszik,
mikor a szó teljes értelmében
ember, és csak akkor egész
ember, amikor játszik."

(Friedrich Schiller)

"a szójáték szétveti a beszéd
egységét és megköveteli, hogy
azt egy magasabban reflektált
vonatkozásban értsék meg."

(Hans-Georg Gadamer)

Az erdélyi magyar irodalomban ismét történt valami. Pontosabban szólva a történetdarabok megint kezdenek valami egész-szé, átláthatóvá, talán nem túlzás emígy fogalmazni: fontos jelentéssel teljessé összeállni. Nem először, és minden bizonnyal nem is utoljára. Már a két háború között a *Szépmíves Céh* könyvsorozatának számos darabja igényelte, hogy a szabvány honfibtől mellőzve a magyar irodalom értékei felől méltaság, nem is szólva arról, hogy ugyanennek a vállalkozásnak pályázatára született meg a valószínűleg egyik legjobb, mindenesetre máig olvasható-olvasásra ajánlható irodalomtörténet: a Szerb Antalé. A II. világháború után pedig mind a tudományban, mind az irodalomban, az eufemisztikusan szólva kedvezőtlen körülmények ellenére, olyan életművek körvonalazódtak, amelyek tudományos nézetek, irodalmi értékítéletek újragondolására ösztönözték (vagy kellett volna, hogy ösztönözzék) a magyar tudományos és irodalmi közvéleményt. Mert Szabó T. Attila *Erdély Szótörténeti Tára* (mely nem csupán egy a táji lexikográfiai vállalkozások közül, hanem nyelv- és művelődéstörténet egymás közelébe hozásának lehetőségét igazolja) még csak-csak beleillik az újgrammatikusok utáni magyar nyelvészet történeti felfogásába, ellenben (például) Szabó Zoltán elemzései a magyar stilisztika köréből, kiváltképpen olyan dolgozatai, amelyek egyes korszakok nyelvi műalkotásainak stilisztikáját írják le, a magyar stílustörténeti kutatások új fejezetét alkotják. Az alábbiakban jelzesszerűen regisztrálok olyan lírai kezdeményezéseket, amelyek révén fölerősödik a nyelvre, saját költőszerepére, az össztársadalmi elvárásra ironikusan reflektáló poéták kísérletező kedve: ő a kísérletezés alanya és tárgya, egyben a múlt történéseinek mozaikjait új rendbe szervező, mégsem onnipotens lírikus. A vers hőse és kárvalottja egy személyben, aki jogot formál a maga előszövegeinek kijelölésére, és a maga számára újrakanonizálja a magyar- és a világ-irodalmat. Ez a fajta líra ki meri mondani, hogy nem bizonyosan nő meg a súly alatt a pálmá, mint ahogy az ezt a lírát értelmezni szándékozó kritika-irodalomtudomány félreterjesz mindazokat a kliséket, sztereotípiákat, amelyek akadályai voltak-lehettek az esztétikai szempontú elemzésnek. Szilágyi Domokos számára Shakespeare, Batsányi János vagy Vörösmarty egyként költőelőd, felszabadíthatják az egyoldalúan magyarított hagyomány kötöttségei alól, lehetővé tették számára, hogy eljusson palimpszesztus formálásáig, példázva a szövegszervezésnek a linearitással szemben az emlékezet logikájá-

val megvalósítható célszerűségét. Kovács András Ferenc a világkultúrába(n) bolyong, maszkot ölt, hogy maszkot vessen le egy újabb maszk kedvéért, utánoz, hogy maga mutasson rá utánzatainak valójában változat voltára, olvasmányait akképpen emeli be a kortárs magyar lírába, hogy formaművészként, középkori értelemben véve jongleurként a maga sokszínű, proteusi egyéniségét kivillantsa a hol könnyed, hol kacagva is véresen komoly játékok mögött. Látszólag jobban tiszteli a hely szellemét Lászlóffy Aladár: az ő egyszerűnek látszó soraiban ironikusan artisztikus forma rejlik. Ez a kultúra formája, a markáns képesség, amely a szójátékokban immár nem pusztán a veszélyeztetett helyzetben a metaforákba vagy az allegóriákba fogózó lírikus gesztusait teszi szemléletessé, hanem a szavak súlyának, értékének, teherbírásának aggályos mérlegelő-jét. Azét, aki írjon bár verset, netán publicisztikát vagy beszámolót egy kortárs pályatárs művéről, azt érzékelteti, hogy a rövid terjedelem ellenére is ott a tudatában a líra, a kultúra egésze és ezt az életművét át-meg átszövő utalásrendszer tanúsítja. A kul-

túra megélt élet, nem életpótlék, hanem a létező itt-létének nyelvben testet öltött híradása. A *Forrás* első, majd második "nemzedékének" jelentkezése nemcsak azért volt eseménye a magyar irodalomnak (azért történt valami), mert párhuzamosan a magyarországi irodalommal (természetesen más vitapontok szerint) kezdett áttevődni a hangsúly a költészet dolgait tekintve, hanem azért, mert a folyamatosság mellett a megszakíttatás is érződött, a folytatás mellett a más útra lépés, az ön-meghatározásnak más lírai formája, ezzel együtt a művekből, a kötetekből kihallatszó, az eddigiektől eltérő "felhívási struktúra" jelentette be igényét egy, az eddigiektől ugyancsak eltérő befogadói magatartásra.

Az előbb csak Szabó Zoltán (hozzáteszem: és tanítványai) tevékenységét említettem. Jóllehet például a magyar irodalmi impresszionizmus stílusjegyeinek, ezen keresztül az irodalom stílustörténeti szemléletének is megvolt a maga nem csekély jelentősége akkor, amikor még a két háború között szerveződött "prágai iskola" nézeteinek recepciója sem történt meg a kívánt mélységben. Az hamar kiviláglott, hogy az egymás után jelentkező költők, költői csoportosulások értékeinek fölismeréséhez alig-

ha elegendő az ortodox ál-historicista szemlélet, sem a pusztán leíró és legfeljebb az explication du texte módszerét hasznosítani tudó versmagyarázat. Szilágyi Domokos feltehetőleg azért nem kapta meg életében a jelentőségét megillető elismerést, mert hiányzott (mindkét hazában) az a fajta elméleti-líraértelmezési fölkészültség, amely nélkül (például) az említett palimpszesztus-versek poétikai újdonságát nemigen lehet fölismereni-ismertetni. A költészet az elmélet előtt járt, Szilágyi Domokos a lírában hajtott végre a fordulatot, majd egy másik generáció fogja vállalni, hogy lírai vállalkozásai mellé, mögé (olykor: elé) elméleti traktátusokat építsen. Szilágyi Domokosnak is, Lászlóffy Aladárnak is, de Szócs Gézának és Kovács András Ferencnek is önmeghatározása, azaz költészetesztetikája (nem egyszerűen: ars poeticája) versben, ritkábban: esszéiben fogalmazódott-fogalmazódik meg, olykor kötetkompozícióban, a maszkok játékosan komoly változtatásának gyanjában. Hogy éppen Cs. Gyimesi Éva mutatta be monográfiájában Szilágyi Domokost, talán erősíti tételemet: olyan irodalomtudós munkájáról van szó, aki két kiadást megért *Teremtett világ* című irodalomelméleti bevezetésében a kortárs magyar és román teoretikus megfontolásokra éppen úgy reagált, mint a jelen-több "nyugati" gondolkodók műveire. Cs. Gyimesi Éva Szilágyi-kötete már csak azért is fontos, mivel szakított az akkor még (és részben ma is) általánosnak mondható írómonográfiák szellemiségével, amely csapdába vezethette szerzőjét: biográfiát párosított műelemzéssel, hol az egyiknek, hol a másiknak kárára. A Szilágyi-monográfia költészetrájt adott, pályaképet olyaténképpen, hogy a versek, a kötetek egymás-ra-egymásba épülése mentén készült. Cs. Gyimesi Éva a kolozsvári egyetem magyar irodalmi tanszékén közvetíthette az irodalomelmélet magyar, román, angol és francia változásait hallgatóinak, akik így alaposabb elméleti képzésben részesülhettek, s a hagyományos irodalomfelfogásokkal szemben megismerhették a nem bizonyosan jobb, de bizonyosan más (többnyire mégis jobb) irodalomfelfogásokat is. Az a pluralizmus-igény, amely Cs. Gyimesi Éva cikkeiből, könyveiből kiolvasható volt, lassan-lassan szélesebb hullámokat vetett, és segített oldani az egyoldalúan filológiai, illetőleg a nem kevésbé egyoldalúan szociológiai költészet-szövegselelméletet. Nem utolsósorban azt szükséges megemlítenem, hogy a kisebbségi-nemzetiségi önmeghatározás (vö. Olasz Sándor cikkét: *Tiszatáj* 1996/1. sz.) szerkezetét világította át *Gyöngy és homok* című kötetében. A két háború között leírt önmeghatározások nemcsak az utódállamok polgáraivá kényszerülő magyarság magatartását voltak hivatva jelezni (kisebbségi génusz, felvidéki szellem, transzszilvánizmus stb., hanem irodalomtörténészek az irodalomban is ennek kifejeződését keresték és értékelték. Aligha vitatható ezek jelentősége a trianoni békeszerződést követő évek tanácstalanságában, eszmei zűrzavarában; a magyarság helyzetudatának körvonalazódását segítették ezek az emblémák. Népszerűvé tette őket képességük, az elhivatottság-érzés szerint természetes heroizálás (mint az "ahogy lehet" esetében), kiváltképpen Áprily Lajosnak főleg az 1920-as években írott versei foglalták allegóriákba a

(történelmi? politikai?) árral szemben legalább morális győzelmet arató vállalások remélt sikerét:

a perzsa tél hadát rohamra gyűlva
ott lenn legyőzte a görög tavasz. (...)

[az] első ünnep-herold
forró szívet a rengetegbe dobta
sistergő csóva-módra: Győzelem.
(Marathon)

S mire kipirkad fenn a hajnal
s vörös fény gyúl a fenyvesen,
az érhez zúgón, szírtén álltal
megérkezünk győzelmesen.
(Pisztrángok kara)

Erős hitet, hogy hatyúidnak ajkán
sokára csendül még a hatyúdal —
s a szellem elrendeltetése: élet,
feltámadás és örök diadal!
(A fejedelemhez)

Az 1930-as években Reményik Sándor programversei fogalmazták meg a helytállás imperatívusát; s a két költő, hozzászámíthatjuk a ma kevesebbet emlegetett Tompa Lászlót, kialakította azt a szó- és képkincset, amely az erdélyi magyar irodalom(tudat) emblémáiként mintegy alapjául szolgált az elméleti, a kisebbségi helyzettudatot erősítő gondolkodásnak. A transzilvánizmus kritikáját transzilván alapról Cs. Gyimesi Éva végezte el, leginkább oly módon, hogy az egyszínű-egysíkú, valójában kizárólagosságra törő nézetrendszer helyébe a pluralizmust elismerő, a sokszínűséget lehetővé tévő, a változatok jogát beiktató magatartást és szemléletet igényelte; nyitottságot és korszerűséget, a múltóvárgás és a rekonstrukció illúziójának helyébe meg a kulturális emlékezet jelenkoriságát, interakciót hagyományolvasás és korszerűség-követelmény között. S hogy ezt irodalomtudós tette könyveiben (most nem foglalkozom a csíkszeredai szociológiai műhellyel, a megújult Korunk sokféle kezdeményezéseivel, a Korunk Galériával, mint ahogy éppen csak megemlítem Harag Györgynek a maga korában igen korszerű színházi rendezéseit, illetőleg színházszemléletét stb.), ebben az irodalomnak és a modern irodalom-magyarozatnak találkozásánál vélhetjük fölfedezni: az irodalom önmegújító törekvése olyan hatástörténeti gondolkodást igényelt, amely a múltat nem az "örök" kánon felől értékelte, hanem a jelen felől, jelen és múlt léphetett egymással dialógusba, nem pedig egy sohasem egészen pontosan "rekonstruált" múlt szerint alakult a jelen irodalma-tudománya.

Hogy az újírány szabadon nyilvánosságra kerülhetett, ez nyilvánvalóan régióink politikai változásainak köszönhető. Még akkor is, ha a "nagy narratívák" közül egyiknek-másiknak "bukása" nem mindenütt és nem teljesen következett be. Az ideológiai szférában lejátszódott átrendeződés terminológiák cserélődését eredményezte, ugyanakkor más ideológiák makacsul tartják hadálásaikat, így az irodalomnak be nem vallottan ideológiai szemlélete és értékelése, ezzel kapcsolatban régebbi emblémák továbbél(tet)ése, régebbi (esztétikai) kánonok (olykor mesterséges) életben tartása vitákat gerjesztett, akarata ellenére hozzájárult az ellenvélemények határozottabb artikulálódásához. Erdélyben is, másutt is megvoltak az előzmények. A Vajdaságban az Új Szimposion körül lett sűrűbb nem egyszer a levegő,

emlékezetes Szalatnai Rezső egykori vádja, miszerint a szlovákiai magyar költők nem teljesítik hivatásukat, ha nem elég erőteljesen nyilatkoznak meg nemzeti(ségi) problémákról, helyette a költészet "magán"-ügyeivel foglalkoznak. Elhangzott az is, hogy Tolnai Ottó(ék) olvasóirasztó irodalmat műveltek, a neoavantgárd kísérleti poézist favorizálták a közönségigényt inkább kielégítő irodalom helyett. Egyszóval: a többségi-hivatalos beavatkozásokon kívül (nevezük most az egyszerűség kedvéért így) a kísérletezőbb költészetnek el kellett viselnie (nem belső ellenzéke, mert a többféle irány léte az egészséges irodalmi rendszer bizonyítéka) a magát hagyományörzőnek tudó kritikus tábor különféle hangerősségű és hangvételű támadásait. Az viszont már érzelhetető, hogy Lászlóffy Aladár és Kovács András Ferenc nagyjában-egészében a jelenkori magyar irodalmi kánon része lett, annak ellenére, hogy akképpen és csak annyira "hagyományörzők", amennyiben a hagyományt átminősítik, a saját költészetükbe integrálják.

1993-tól a *Helikon* (az *Utunk* utóda, emlékezve az *Erdélyi Helikonra*) néhány újságoldalt bocsátott az akkor még kötetlen nem rendelkező, ám öntudattal, elképzeléssel bíró fiatalok rendelkezésére, akik *Serény Múmia* című rovatukban verset, prózaverset, fordításokat, esszéket, interjúkat, vitákkal

előtérbe állító magatartással egészül ki." (*Helikon* 1994. 18. sz.)

Ez a fajta költészet azonban messze nem mindegyikük sajátja. A csoporthoz tartozó László Noémi ragaszkodik a dallamhoz, a művességhez, a modernségig visszavezető képiességhez, a versben jelenléthez. De még az ő egyik lírai prózájában is ott a hagyományos költészet visszavonásának szándéka, még ha szűrreálissal érintkező formanyelven is:

"állunk a körön kívül, fáradtak vagyunk és álmatlanok, és egyre nagyobb tért hódít bennünk a teliholdfogyatkozás." (*Helikon* 1996. 4. sz.)

Sántha Attila a vele készített interjúban a transzközép irodalom esélyeit körvonalazza, fölvezet a maga (és szövegei) viszonyát a posztmodern elméletekhez (mindenekelőtt Rostyéhoz), és úgy tetszik, mintha a transzközép és a transzavantgárd közé egyenlőségjelet tenne. Az mindenestre kitetszik a nyilatkozatból (meg a többi nyilatkozatból, de a művekből is, sőt, onnan a leginkább), hogy felkészült, olvasott nemzedék jelentkezett, végiggondolták fellépésük mikéntjét, szinte megszervezték transzközépi akcióikat, s mint egy felolvasó estjükön magam is végigélhettem: az egymástól sok tekintetben inkább eltérő, mint közös költői világokat teremtő egyéniségek képesek úgy megkomponálni bemutatkozásukat, mint-ha műveikben egymást folytatnák, egymás-

Bogáti Bokor Ákos fotográfikái

ket adnak közre. Azóta többük verses- vagy prózakötetben (novellagyűjteményben vagy regényben) jelezték, hogy számolni kell velük, ha azt mondjuk: magyar irodalom. Lapot is jelentetnek meg: *Előretolt Helyőrség*, mely címről az avantgárdra éppen úgy lehetne asszociálni, mint többük szerfölkött kedves szerzőjére, Rejtő Jenőre. A csoportosulás (egyik) ideológusa, Sántha Attila szerint szemléletrendszerük "a végletek (...) egymásértlevőségéből táplálkozik." Az összefoglalóként "transzközép irodalom"-nak nevezett, lassanként történetté váló történe-sorozat önelnevezése is efelé mutat. Modernség- és posztmodernség-ellenesnek minősítik meggyőződésüket, helyzetüket nem a "tagadás", hanem a "fölötte áll"-ás határozza meg. (*Helikon* 1993. 18. sz.) Fekete Vince, a rovat szerkesztője Sziveri János költészete jellemzésének ürügyén valójában azt a költői magatartást mutatja be, melyet maga is képvisel kötetének tanúsága szerint:

"A versírás már nem ünnepi alkalom, hanem a viszonylagosság, a távlatiány beismerése folytán inkább az elbizonytalanodás, a kétely kifejezője. Ennek megfelelően alakul ki a negatív építkezésű, lebontó és újra elrendező költészet típus. A művészi pozíció megrendülése pedig az ironiát, az önreflexiót

ra reflektálnának. Egyszóval műhely benyomását keltik. Sántha Attila nyilatkozata (meg transzközép kiáltványa, Orbán János Dénes elméleti, de nem elméletieskedő dolgozatával együtt az *Előretolt Helyőrségben*) egy olyan irodalomfogalmat népszerűsít, amelynek mintha több köze volna világszer-te egyre népszerűbb-olvasottabb deretorizáló, dekanonizáló, deszakralizáló szövegekhez, költői jogot igényel a periférikusnak, s a magyar irodalomból azokat a nyelvi törekvéseket viszi a kacagtatóan obszcén, nem egyszer meghökkentően trágár megoldások felé, amelyek az egykori "csúfolók" és diákköltészet révén Csokonai Vitéz Mihály lírájában kaptak irodalmi megformálást; majd Petőfi Sándort rótt meg póriasságáért a szépelgő kritika. Másfelől az argó vonulhat be diadalmasan a versbe, bár Villonnal vagy József Attilával immár régebben hont foglalt, ha belakni nem sikerült is. Sántha Attila ekképpen fogalmaz:

"Lehet, hogy bizarr világokat hozok létre, de ennek a mítikus világnak éppen a paradox logika a jellemzője, s mint esztétikai kategória, a bizarr áll a középpontban. (...) A végső cél (...) az ideológiamentes ideológiának a harakirije..." (*Helikon* 1993. 25. sz.)

(folytatjuk)

SERÉNY MÚMIA 71

ha majd minden rabszolga nép
jármát megúvva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince

'96

VASS TIBOR

Tu Cseng kóborlásai

— részletek a Hazatérés című meseciklusból —

"A fáknak nincs tavasz.
Október hava / a szerelem,
hulló levelek örökkévalóság-
ga."

(Dzsi Szing)

Épp megrepedt és
árnyéka olyan volt hogy
körbeért rajta

a mosolyod (Kék
volt és nagyon szelíd) Már
hasonlíthatott

volna egy tiszta
lepedőre Szelíd volt
akár az őszi

erdő és szaga
is olyan volt s minden
olyan volt rajta

az ősz is szelíd
akár az őszi erdő
összel ilyen volt

(Épp megrepedt és
árnyéka körben az ősz
tán kéksínű volt)

"Ne félj víz, fölszáradni,
ne félj út, végetérni, álmunk
ólom, szelíden rátok nehe-
zül."

(Dzsi Szing)

Madárijesztők.
Virágzó cseresznyefák
alatt vigyázók,

mocsárban három
liliomot vigyázók,
bambuszkalapos

álom-madarak,
szürkés-kék holdsugarban
fácántollakat

vigyázók, vulkán-
hamus csipkefák alatt
álmot vigyázók,

fügekoszorús,
éber madarak, szürke
és kék lett minden

rügy a megfáradt
hóziótarban, fonnyadt
csutkák illata

már csak az újabb
ősz ősdi kabátján lesz
némi kis vígasz,

cseresznyék alvó
ágain fácskák
bús nászát várva.

Elfeledjük tán,
mi volt, mi visszatartott
az elmúlástól.

most a gombszemek
mellett néhány szunnyadó
döglégy tündököl.

"...aztán falloszok vártak
a mézre, szüzek friss, barna
kenyérre. Reszketés volt a
csillagtalan éj, reszketés a
hajnal, a kék delek ijesztő
pillanatában volt az a furcsa
mandulaszag."

(Dzsi Szing)

Úgy állt ott, ahol
alszik, ahol hág, hogy épp
a lepedő kék

sarkában lett kis-
gyermek, csillagolén kis-
testű, foltos

és hónaljszagú.
Ahol alszik, ahol hág,
itt lett holdolén

holdtölte, keskeny
árnyékán csillagszagú,
vérben szűzsagú.

"Tükör-álom, tü-
kör-nyál, tükörben az al-
vó nyál, tükörben

a csillagszag, tü-
körben a holdszag, tükör-
álom, tükör-nyál.

Kismellén kiskéz,
kis-szagú. Kislány, kisfiú
vérben kiskorú,

tűzsagú. Csillag-
olén csillagfoltok: folt-
szavú." Állt ott úgy

a csillag-lett, vér-
ben mézsagú, alva, ál-
mában meghalva.

Tu Cseng bábokkal álmodik

Alig a száj kettős kényszere. Résnire
nyitott, savanyú reggel a jelmez. A dobogó széléről
úgy hullik a hamu, mintha szórják. Pedig a tűz
már nem horkol, a mondat még nem alszik.

"Bűneink bakja nőstények
zsebében alszik. Ők hordják,
piszkosra ingeinket, a gyilkos
fényben aztán mind megőrül-
nek. Álmukat álmukban kell
elpusztítani, hogy préda a drá-
ga haláluk ne legyen. A min-
denható már nem hímnős, de
ittasan emlékszik még mutáns
ünnepeinkre."

(Dzsi Yatsua Szing)

Kis melleid közt
sincs maradás, tulipánt
vittem pedig, négy

szagosat (már nem
emlékszem, köztudott-e,
csak a fekete

tulipánoknak
van szaga). Nagy, zenélő
bonbonos dobozt

is vittem, ezüst
sztaniolban az aszott
fügedarabkák,

kakaóval. Tört
tükröt is vittem, hogy ne
kelljen félred a

holnaputáni
ünnepő zajban, mikor
feláldozzák az

újonnan feketére
született tigriskölyköt.
Te csak álltál és

néztél, hogy falom
a bonbont, a tulipánt
törted könnyedén

(a tükör előtt)
kis darabokra. Tetszett az
a kis pattanás

melleid között,
kinyomni akartam csak,
nem simogatni,

mint a megdöglött
állatok gombszeméit,
tudva már, hogy nincs

esélyem többet
látni a füget vékonyan
eltakaró mázt

tetemed párolgó
búze fölött, a tükrös
asztalkán, ahol

most a gombszemek
mellett néhány szunnyadó
döglégy tündököl.

A parkban Dzsi Szingre gondolok

A fák fullasztó rendje.
Szárnyak megszökött illata a délután.
Két ismerős ág fészke a kőpadon.
Hátak meztelen szimmetriája.

Foltos a strás és hangtalan.
Akár a kövek igeragozása:
meghajigálsz, meghajigállak —
úgy állsz ott, mint szén a kályha előtt.

Hosszú a perc, foltos és hangtalan.
Meddón a pocsolja markában.
A test buborék, a kő szeplő,
csecsemők a légüres fénytörésben.

LAKATOS MIHÁLY

A csapda

Türkiz Aladár, a festőművész, fáradtan sóhajtott egyet. Aztán még egyet. Az első sóhaj önkéntelenül buggyant ki a száján, mint fáradt szervezetenek diszkrét üzenete, hogy ideje lenne már ágyba bújni. A másodiknak viszont már egészen más jelentése volt. Ha valaki azt gondolná, hogy a világ minden sóhaját le lehet egyszerűsíteni egy mélyebb, erőteljesebb kilégzésre, igaz van. Ha viszont valaki azt gondolná, hogy ezzel az ügy el van intézve, téved. A látszat soha nem játszik tisztességesen, mert azt a benyomást kelti, hogy minden a legnagyobb rendben van. A látszat szerint aki fest, az festő, aki pedig eszik, az éhes. Ha pedig túloldalról vesszük szemügyre, ugyanúgy rendben találunk mindent: az éhes ember eszik, a festő fest. Oké, csapok elzárva, villany leoltva, fogak megmosva, riasztó bekapcsolva, alhatunk. Aztán éjfél után kettőkor nyikorgás a szekrény irányából, motoszkálás a fürdőben és csuromvizesen ülünk fel az ágyban. Elfeledkeztünk a nűanszokról. Nem számoltunk velük, így ők számolnak velünk. Nincs menekvés. Az álom is átjáróház nekik. Ébren és alvás közben ugyanúgy zaklatnak. Ilyen szempontból rendkívül megbízhatóak. Rájuk mindig lehet számítani.

Aladár valóban kimerült volt, s ő maga is elhitte, hogy a második sóhaj csak nyomatékot adott az elsőnek. Letette tehát az ecsetet, s távolabbról is szemügyre vette a furcsa aktot, amely egy aprólékosan kidolgozott szobabelsőtől állt, a kép központi részén egy hatalmas fehér folttal. Alíz kezdetben nehezen állt kötélnek. Még hogy levetkőzzön előtte?! Nem, ő nem ilyesmire jelentkezett. Ő azt hitte, hogy egy heverőn kell majd ülnie és ábrándozó szemekkel a távolba néznie, ami kitűnő téma egy festőnek, pláne ha ilyen szemekről van szó, mint az övéi és különben is: voltak már egy páran, akik modellként alkalmazták, de ilyen kérésre egyikük sem vetemedett. Legutóbb egy öregúr festette le, amint faliórát tart a karjai között és Alíz el volt ragadtatva, amikor elmagyarázták neki, hogy az óra az idő múlását érzékelteti, míg az ő bájos arca az idővel is dacoló szépség jelképe. Aladár készségesen elismerte, hogy káprázatos ötlet volt ez az öreg festő részéről, de Alíz nem nyugodott bele. "Akkor mit röhögsz?!" — pattant fel vörösen a székről. Aladár erre kifejtette, hogy minden röhögés mélyén van valami drámai feszültség, ami a jelenséget kiprovokálja. A drámai töltet ugyanis feloldást kér, s ez csak úgy történhet meg, ha önmaga ellentétébe átcsapva az egész ellobban egy tragikus röhögésben. Aztán közölte a lánnyal, hogy kész belemenni abba, hogy ő is faliórával fesse le, ha ezúttal meztelenül veszi a karjai, illetve a lábai közé. Így esetleg még dúsabb lesz a festmény jelentése, hiszen egyszerre jelenne meg a képen az idő és minden idők forrása, de olyanképpen, hogy térben is pontosítaná azt a helyet, ahol életünkben először nekünk is ketyegni kezd a vekker. Arról nem is beszélve, hogy az az egyetlen hely a világban, ahová behatolva számunkra megszűnik az idő. És mivel ez a nap amúgy is ilyen rosszul kezdődött javasolná, hogy néhány percre máris függeszték fel, hátha jobb lesz a folytatás. Alíz azonban hallani sem akart felfüggesztésről

és folytatásról, hanem újabb ötlettel állt elő: hajlandó meztelenül is modellt ülni, ha bizonyos testrészeit stilizálva festi meg. Mindjárt javasolt is virágszirmokat, szőlőfürtöt és különböző mértani alakzatokat, melyek lehetőségként magukban hordoznák az aktot is, de úgy, hogy elemei gondosan el lennének rejtve kockákba, kúpokba, paralelipedonokba. Aladár határozottan elutasította: a mértani idomok ugyan mélységesen emberi dolgok, hiszen az ember csinálmányai, de az ő elgondolásával homlokegyenest ellenkezőnek: amit ő szándékszik ábrázolni, az nem a homo faber, a józan, a hideg fővel mérckelő ember, hanem éppen fordítva: az érzelmek után epedő és érzelmeket adni kész teremtmény: a homo eroticus. És férfiasan bevallja, hogy ő személyesen a mégoly tökéletes gömbökre sem képes beindulni és valószínűleg a legszebb egyenlőszárú háromszög láttán is cserben hagyná a férfiassága. És ezt bizonyítékokkal is kész alátámasztani, ami alatt az azonnali szembesítést érti. A lány eltekintett a demonstrálástól, de újabb, tartalék-javaslatot állt elő: vannak festők — mondta —, akik a kép elemeit puzzle-módra összekeverik úgy, hogy a néző csak fáradságos munkával és akkor is csupán gondolatban képes rekonstruálni a látványt, ami a modell számára jóval előnyösebb, hiszen kevésbé kompromittáló. Aladár visszakézből elvetette az ötletet, mondván, hogy ez ismét a logikai műveletek, a ráció területe, mely terméketlen az érzelmek szempontjából. Ő mindössze annyit akar, hogy az akt akt legyen, és a nő az nő. Hát olyan nagy kívánság ez? Alíz makacssága már-már megrendíthetetlennek tűnt, amikor Aladár egy hirtelen sugallatra megemelte a gázsit, kibillentve ezzel a lányt az egyensúlyából. A pályafutása során eleddig példátlan eset alaposan megizmasztotta, s bár jócskán kimerült a küzdelemben, valami szokatlan öröm járta át, amikor Alíz bánatos sóhajjal nekilátott, hogy levesse a ruhadarabjait. Ezt a sóhaját most nem vizsgáljuk meg közelebbről, hogy elkerüljük az Alíz által orvul felállított csapdát. A farmerdzseki a székre röpült és Aladárnak elszorult a torka. A nadrágnál már az alapozó festék keverésével foglalta el magát, a kis ingecske levetésekora a heverőre eső fénynyaláb kötötte le a figyelmét, a melltartó kigombolása a saját székének a tologatása alatt érte és mire a bugyi is a földre került, eltűnt a vászon mögött. Kezében reszketett az ecset, a lába remegett és nem mert Alízra nézni. Aladár félt. "Elkezdted?" — érdeklődött a lány egy idő után. "Igen." "Hogy-hogy igen? Hiszen azt sem mondtad meg, hogy mit kell tennem?" "Semmit. Semmi különöset — jött a hang a vászon mögül. — Légy természetes." Alíz úgy érezte, hogy most éppen természetes és elhallgatott. "Te látsz engem onnét?" "Persze, hogy látlak. Csakhát

nem nézhetlek folyton, hiszen dolgozom. Ez nem peep-show, ez munka!" Hazudott.

A második hét közepén tartottak és Alíz alakjából még egy vonásnyi sem került a festményre. Alánny erről mit sem tudott, mert szakmai titokra hivatkozva mindig gondosan elrejtette előle. "Majd a végén. Ha már minden kész. Akkor megmutatom." A szerződés ideje lejárt és Alíz elment, anélkül, hogy egyszer is láta volna a képet. Nem panaszkodott, de ha Aladár jobban odafigyelt, furcsa fényt észlelhetett volna a szemében.

Ő azonban letette az ecsetet, átböngészte az újság hirdetésrovatát, majd fogat mosott, lezárta a csapokat, eloltotta villanyt és lefeküdt. Éjfél után kettőkor halkan motoszkáltak a fejében. Csuromvizesen ugrott ki az ágyából. Papírt, tollat fogott és sokáig írt valamit, majd felöltözött és lement az utcára.

Alíz másnap este elégedett arccal bontotta fel a levelet, mely így kezdődött: "Kedvesem! Amit a pia, a kávé és a cigi együttesen sem tudtak elérni nálam, azt Te egyedül elérted. Ülök a vászon előtt és reszket kezemben az ecset..." Tovább nem is olvasta. Visszacúsztatta a papírost a téglalap alakú borítékba, egy hatszögű pohárba whiskyt öntött, majd elcsavarva a villanykapcsoló gombját, átlósan végignyúlt az ágyon.

Búcsúlevél

Aznapi, amikor Géza másnap ment haza, az ajtón egy cédula várta, a felesége kézírásával: "Vártalak, sírtam. Vártalak, zokogtam. Vártalak, vártalak. És megjött egy várt alak. Hát elmentem vele."

Bűn és bűnhődés

Király Ferkó furcsa gyerek volt. Nem érdekelték a mesék, hiába zsörtölődött esténként a nagymama, akinek a szeme fénye volt a Grimm-testvérek rojtosra olvasott meséskönyve, nem volt hajlandó meghallgatni egyet sem közülük. Még szemszúrásból sem. "Hagyj már, nagy, ezekkel az ostobaságokkal, inkább az életről mesélj. Vagy az erdő-mező állatairól." Merthogy a mesékkel ellentétben a természetjárást viszont imádkozta. "Baj lesz ebből, fiam, ha nem hallgatod meg öreganyád meséit. Meglásd, még megver ezért az Isten!" Ferkó nem törődött a figyelmeztetéssel. Hajnalonta el-eltűnt otthonról, s csak késő este került haza, holtfáradtan a kószalástól.

Telt-múlt az idő, Ferkó felcseperedett, de természetjáró szenvedélye megmaradt. Egy nap, barangolás közben furcsa fényt pillantott meg az erdőben. Sietve arrafelé indult, s hát láss csudát: a fák sűrűjében egy üvegkoporsóra bukkant. Az ágak közt rézsút besurranó napsugarak különös ragyogásával tették a jelenséget. A koporsóban egy gyönyörű, ébenhajú lány feküdt. Ferkó először meghökken, majd óvatosan leemelte az üvegtetőt. Szerelmes bódulat kerítette hatalmába, s gondolkodás nélkül a lány ajkára hajolt. Az felsóhajtott, majd selymes szempilláit feltárva Ferkó nyaka köré fonta a karjait.

Egy hét sem telt bele és a mit sem sejtő fiú megkérte a kezét.

Megülték a lagzit.

És boldogan éltek egészen addig, amíg meg nem született az első törpe...

JÁNK KÁROLY

Az öreg, akit meglátogattam

Az öreg, akit meglátogattam,
lehetne akár az én apám,
csak arról volt szava, hogy a csendet
őrzi, minden kilencedik éjszakán.

Együtt van vele a Kérlelhetetlen, s ő
vőtlen a Sorsban, csak a Törvénynek él,
csuparác arcát megsimogattam,
ottlétem kilencedik éjjelén.

A Város akkor már javában égett,
s hol addig bált ült a nagyvilág —
kiköltözött s az égi gályák
láncon vontatták az éjszakát.

Nem érthettem még szavait akkor,
mohó álmaim hajnalán,
hogy a teremtés talpalatnyi helyét
nem határolja semmi már,

csak az idő — s minden út
végén a pusztulás.

"Nincs semmi, semmi az időben,
ami megbírná Krisztusát."

Orpheusz-töredékek

I.
Kegyetlenek az alvilági istenek. Aki nem
tudott betelni önnön létével, az érckaput
döngeti. Álkulccsal matat a hiányok falán.
Homloka mögött az akarat kifüstölt lö-
vészarkai. És nem vigasztalja már az sem,
hogy a kevesek közt tudja, csak az élők
szorításában honos a halál.

II.
"Nincs út vissza. A halottak
arca letakarva. Felismerhetetlenek
mint az útszéli kövek.

Társam nincs. Itthagytott
kendőjén a csomó vagyok.
Lépteim meredekében
esők és kövek zenéje,

se föld, se ég —

félhomály csak és félszavak,
amikor kinyújtott kézzel
elérem azt, ami ő vagyok."

III.
Nagyon távolról tért meg,
a szemek párhuzamosaiból a
szavak holdudvarába —
homályosan hallottam még,
ahogy odakialtott: "elkorhadt koporsók
kulcsát hiába kéred."

(Nem tartozott hozzánk...)

Nem tartozott hozzánk a mozdulat,
csak amennyire egy éjjelkor kezdődő
új nap súrolja még a régít,
ahogy kitártuk arcunk a fénynek —
kis fátyoltvirágyi szerelem.

A szép

A szép nem jár bálba, és fodros
ruhája sincs. Utoljára egy teadélutánon
látták úgy hetven év előtt. Azóta
konfekciókabátban jár, és fel sem ismerik.
Egyszer bezárkózott egy évig, hiánya
fel se tűnt. Port töröl, vizet loccsant,
rendes háztartást vezet. A beszéde
foghtjas, és hosszú körme nőtt. Az arca
sem valódi, a sminkje mint a föld.
Ha megkérdik, hogy van, válasza
csak rádióon fogható. A világ minden
országában körözik, szökése érthetetlen,
vagy alig tudható.

Áldozathozatal

A megdermedt vízész fölött
valaki felnyalából egy ölnyi életet.

Beszédfoszlány a sivatagban

(Epizód egy háborúból)
— Víz, ivóvíz! Erre, erre!
— Merre?
— Amerre most a nap lement...

Beszédfoszlány a sivatagban.
Szétrobbant kút, és célkereszt.

A csapda

Biró Pál Istvánnak
Madárkalitka fenn a fán,
készül egy repülési reklám,
a kamera feszült lesben áll,
moccansz egyet és ott maradtál.

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

Lovasszárad

Ladányi István szabadkai költőnek
Egy egész lovasszárad vagyok, így százszorosan
"hosszú lesz nekem..."
minden délután.
Az évi teszi, talán;
a szétszórt fizikumba zárt törekeny ész.
Benne mint szobában dobogok
fel-alá. Mit tegyek? Lassacskán
meg kell ütköznünk: kiirtom
zeneszámok robajától beösvagolt
négyzetmétereimről a holdmértant. Győzők, és
árnyékká gyengülök.
Számolom sorom, mennyi is. Sziluet, és
várakozom, még,
mielőtt az este végleg beesne.

[Mi néha megadatik...]

Ők akarták ezt: örökítsék, akkor, beléjük, hozzám bátran be
szúrásaim; több se kell "módszintén", mint voltam, vagyok,
megis-
merő konzum(i) ál(l)at; bevallo, egyre kevésbé kímélhetek
bárkit, az üvegborítás alá nagyjából már lemeszároltam
mindazokat, akiket leginkább szerettem, most jön, néha, ami még
megadatik ehhez; a műveletek zörgése egyre közvetlenebb
fémét szól: aztán szökni, legjobb távolodva, olajos
optikában szemlélni, ahogy lábuk esetlenül kaszál, de ahogy
végtére ők maguk is, mégiscsak, a gyűjtemény bűnrészeséivé válnak

-Lom

Átlépni a szélen. Mindenütt
mintha egy láthatatlan katedrális homlokfalán.
Vibráló sötét, fájdalmas módosulás. A mester
most faragja arcodat. Évszázak
múltán a kőpestis fejez be majd.

Hosszú kopogtatás dolgozza el
a csipkézett óra-rovátka-csendet.
A csend kell. A csend menekülő lélegzete.
Íme, verdesi most a pontos erő. De hova
fordulj aztán? Hengeredj. Barátom: a döglés
hová lesz innen.

Pórusaidon átcsapni készülök:
már biztos, hogy a könyv lapoz
fel. Nem illendő ez, hát felejtse.

Zuhanj.
Maradj idegenül az ismeretlen mélyben.

Fuss, csupaszodó körvonal. Sétáid legalább
fuss meg. S a fák eléd
helyező kéz útját. Valahogy
indulj, és tereid megtudod.

Mi az? Mi: lombhideg
zöldárnyékkal sátrazott fékút.
Amely mitől tart vissza. Olyan
jótékony pára mindenütt.

Egy hídon megfontoltan dolgozni kezd
a zápor. Csúszkálhatsz bárhogyan. Szemközt
mindig a súrlódás melege vár;
a spirál csúcsán, a mélyben, a löfök.

Opusz Wagner-masszában

Milyen lett volna az opusz? Mikor?
Ott robot a rádióban. Nincsen is
opusz, hiszen ezt megmondtad. Jóelőre. Nincs.
Van tehát, akkor,
van is a végtelen. Helyette. Tudod, fekszem egy
egyesség (szik) másik partján. Aki
idáig él, fennsíkra ér fel. Onnan látszik az
o/ut/put/sz épp ilyennek. Már, tudom. Pontosan
olyan, hogy pusztulni innen olyan jó. Idáig fúj
az ég ugyanis. Ettől a figyelemről nyitott
minden cselekvésünk, mint egy utca. Ettől
kezdődhet a múlt, gyártható
le mindjárt az első emlék.

ALEXANDRU UIUTU

Valami búzlik Dániában...

A cukrászdában romlott süteményt lehet venni. A fal melletti asztalnál ülök, és valami folyadékot kortyolgatok. Kávé-árban vettem (ti, gyerekek már nem is fogjátok tudni, hogy születek egykoron fene nagy bátorsággal effélét ittak), s figyelem a körülöttem zajló világot.

Egy állapotos nő épp vett egy süteményt. Kabátját nagy hasára húzza, kényelmesen leül a székre, lábát elrendezi az asztal alatt, elegáns mozdulattal megfogja a kiskanalat, és a sütemény lágy részéből méltóságteljesen kikanyarít egy derékszögű darabkát. Szájához emeli a kis falatot — félprofilból látom tömött arcát —, megforgatja szájában egyszer, kétszer... vaktában asztalra engedi a kiskanalat, szájához tapasztja kezét, hirtelen feláll és irány a kijárat...

A szembenlévő asztalnál két alak ül, egy férfi és egy nő, előttük két csésze, benne valami kávéféle, sámani kompozíció, melyet én is elnyújtott kortyokban iszogatok. Mindketten meglehetősen őrlődöttek, lerí rólok, hogy az alkohol katonái. A férfi megszólal:

Miért nem hívja a főnöknőt, hogy a hűtőszekrény vezetéket dugja be a csatlakozóba? Nem látja, hogy romlott a sütemény?!

Mondja, s nem gondol rá, hogy a hűtőszekrény működése mit sem javít a sütemény minőségén.

A pult mögül nem szólnak vissza, elmarad a csattanós válasz... A felszolgálónő, dundi leányka, a szakma áldozata, a polcoknak támaszkodik, melyeken kekszcsomagok, ropik és néhány üveg befőtt pihen, az ajtó felé néz, talán a látóhatár vonalán felbukkanó árbocon reménykedve.

Egyenruhás fiatalember lép be, és ő is süteményt rendel.

A meggy színű köpenyt viselő leány ránéz, megdörzsöli kissé az orrát, és kiszolgálja. A vásárló egy szörpöt is kér. Az elárúsítónő átnyújtja a sárga folyadékot tartalmazó poharat. A fiú elveszi és leül egy asztalhoz. A két alak figyelmesen vizslatja, de csak az első falásig, mert az idegrendszerük föllázad, és a férfi sértődötten kiinal. Utána a nő is elhagyja a cukrászdát.

A tanuló a kistányérra helyezi a kiskanalat, kortyol a szörpből, szájában öblögeti, rövid hezitálás után nagy darabokat szakít ki a süteményből, egyre mohóbban falja az utolsó morzsáig és egyszerre kiissza a pohár tartalmát. Majd távozik.

Fölállok, odamegyek a pulthoz és lezseren rendelek egy süteményt. Melyikből? Akármelyikből. Villanásnyi bizalmatlanság ül ki az elárúsítónő szemében. Aztán kiszolgál. Nem ülök asztalhoz, hanem előtte állva kezembe ragadom a süteményt s két harpással végzek vele. Savanyú is, keserű is. Csókolom, mondom. Nem válaszol. Kilépek és cigarettára gyújtok. Ez egy hajókötel számomra.

Amint átmegyek a piacon, beleütközöm Grigbe.

— Vettem egy kutyát! — újságolja.

— Azt hiszed, ez megoldás? — kérdelem tőle.

SZLAFKAY ATTILA fordítása

BALÁZS IMRE JÓZSEF

Gyermekláncfű-versek

motto:

A gyermekláncfű azonos önmagával.
A gyermekláncfű ezúttal metafora.

Farkas Wellmann Endre immáron harmadik "első előtti" kötetét egy metafora hurkolja körül. (Az "első előtti" itt nem minőség-jelző, csupán egyfajta időszámítás-előttiiséget jelez. Időszámításunk előtti dolgokról pedig éppen úgy érdemes beszélnünk, mint időszámításunk szerintiekről.) A kötet és a versek szerkesztésmódjában egyaránt ott kísért a gyermekláncfű, pontosabban a belőle font/fonható/ lánc. Önmagukba visszatérő versek ezek, amelyek egy-egy érintkezésen alapuló kapcsolattal ismét továbbgyűrűznek, de csak azért, hogy soronként, félsoronként visszazárva majd egyre újraizleljék önmagukat. Ez a szerkesztésmód legkönnyebben az önvariációk esetében érhető tetten: "mert arcában virágot ültet/ és megágyaz éjszakára/ álmában még egyszer gyerek"; "mert arcában virágot őriz/ az éjszakák szirmát vigyázza/ gyerekül néz vissza mint a nap" (gyermekláncfű). Másutt a visszatérések teljesen átértékelik az elmondottakat (vö. viszony, átalakulásod, h. zs. királynő zsoltárai). Itt már motívumok át- és visszaáramlása hozza mozgásba a verseket; a szerző úgy tesz, mintha beszélne valamiről, mígnem kiderül, hogy nem beszél semmiről, pontosabban: a semmiről beszél, ami egykor esetleg valami volt: "valami valamivé degradálódik folyton/ a lét vagy te/ az üresség az ŰR/ és ez a mese és emese/ sem" (détente éternelle). Ezek a versek soha nem statikusak; folyton ujjáformálják önmagukat, vagy egy részük egyszerűen eltávozik a versből: "felő benned a pusztulás s a termék/ visszhangjai bántanak, bántanak/ és nem felelnek/ (...) felnéz az égre sikolyod/ képe a földi sebeknek/ s a visszhangok többé/ már ők sem felelnek". A visszhangok létezése alapvetően a felelés aktusában valósul meg. Itt azonban a visszhangok csak potencialitásukban vannak jelen: lehetnének, de a felelés hiányában nincsenek. "Tüli létezésükből" csak az az űr tükröződik a valódi létben, amit a visszhangok ebben a létben betöltenének.

Az átalakulásod című versben ismét (már) nem létező dolgokról esik szó "íme a tér is itthagyt te/ vagy csupán a megkopott időben (..) de elhagy az idő is/ (...) a kínzó létben lenni és nem lehetni/ sem jobb sem rosszabb imádvá/ téged kiterítve és összezárva/ térben és időben meztelen/ egy szobában vagy látomásban". A lírai Te abban a térben és időben létezik, amelyek a

lírai ént elhagyták; a valamiből ismét semmi lesz ebben a versben — az energiamegmaradás törvénye pedig éppen a vers által valósul meg, azáltal, hogy "szóvá tétetnek" a dolgok. A kötet címe — requiem élő dolgokért — az értelmzésnek ezen a szintjén már a belülről létezőként mondott gyászmisét jelenti, sőt talán éppen ez a gyászmise, a szóvá tétel az, ami élővé alakít.

Szinte természetes, hogy a rekviem — már a Halotti beszéd óta — bibliai narratívákat és szereplőket vonultat fel. Farkas Wellmann Endre requiemje sem kivétel. Műfajmegjelölésként is értékelhető a fohász, a h. zs. királynő zsoltárai (zsoltár és ellen-zsoltár) és mintegy az utóbbi testében visszaépíthető kereszt 1 (A kereszt, mint műfaj "a magány turistajelzései" között talál helyet magának.). A szereplők gyakran istenek, kereszttek, földi sebek és cethalak. A szerző azonban képes valami sajátosat mondani ezekben a körülhatárolt formátartalmakban: "úgy jósolták általam elviselhetőbb/ lesz a vas — ahogyan hozzám hajolsz/ én is elhiszem/ nem féltem többé keresztrenyűtt hitem/ téged sem féltetek ha itt maradsz/ (...) létem bár összenőtt a fával/ a vas mégis hozzád szegez/ EMELD RÁM JOGAROD KIRÁLYNŐ/ ÉS ŐRIZZ MEG ELVISELNEM EZT." (h. zs. királynő zsoltárai 1)

A füzetnyi kötetben azok a legsikerültebb versek, ahol a gyermekláncfű visszahajolhat és önmagába hurkolódhat; ahol a fentebb említett átértékelődés, eltűnés, visszatérés megvalósul egyetlen versen belül is. A rövidebb lélegzetű alkotások ezért önmagukban kevésbé lennének átütő erejűek. A kötetben azonban, pontosan a fűzészerszerűség miatt a kereszt 1 és az impressions is sokkal inkább érvényesíti önmagát a zsoltárok és az átalakulásod által súlyossá tett kisebb fűzerben.

A kötet egészében véve egy már kiérlelődött költői hang megnyilatkozása, és ismételt bizonyítja, hogy Farkas Wellmann Endrere érdemes figyelni úgy is, mint a legifjabb költőnemzedék egyik tagjára, de nemcsak. Ő ugyanis költő, cicaidomár és még sok minden más egyszerre:

vagyok mindenki élete
s a sajátom lefulladt benzinmotra
a mozdulat ahogyan Isten
arcát a vidékről elfordítja
(a cicaidomár).

*Farkas Wellmann Endre: requiem élő dolgokért. Székelykeresztúr, 1995. Kali P. Attila magánkiadása

SERÉNY MÚMIA

LÁSZLÓFFY CSABA

Újabbkori fondorlatok — XIV.

Hosszú galopp Liliputban

Hátbakapott a fergeteg. Bőrünkig átmedvesedve érkezünk szállásunkra. Azt megelőzően azonban hajszoltuk magunkat s a vadat. Az urak sokat és sokfélét összefecsegetek.

Visszatartottam köhögésemet. Egy-két arisztokratikus futam nyilvánvalóan így is ingerelte a vérgőzös úri falkát. Kifulladásra viczorogtunk egymásra.

Párbeszédet folytat saját magával (már a karosszékekben); később meg azokkal, akikkel szeszélyes sorsa összehozta. Gondolatban visszarántja hátsólova kantárját, és lovaglásból elgémberedett térdét a kanca oldalába nyomja. "Itt sekélyebb a folyómeder, könnyebb áthaladni a túlsó partra."

Aló felbukik vele. Térdén csúszva sikerül partra vergődni; csizmájából mint kannából lötytyinti ki a vizet, a nyeregben is folyik le róla a sárlé. Mire vacogástól hajszolt állapotban hazagaloppolva elmondhatja végre, hogy túl van a kényszerű kalandon — a leterítendő vad ügyis fikció! —, arca (talán a láztól?) kigyullad-pirul, mint a nyárson sütogetett vad húsa.

Hűségese kép-e? Így festhetett Jonathan, Sir William Temple hírhedt titkára, miközben a télbe dermedt Moor Park faóriásai(?), bokrai(?) között csapzottan, kedvetlenül, rogyant léptekkel (egészséggel? elmével?) egyre távolodott az előkelő öltözetű, unaloműző lövöldözéseivel és szokásaival hivatkozó vadásztársaságtól!... Vagy inkább térdnadragos (briccses) és csatos Gulliver-cipős alakja méltó az utókor emlékeztetére? Hervatag, pergamen ábrázattal vagy csúf, rücskös képpel várta vajon a hét-, esetleg hóvégi játszadozást a kis árva (trampoli, hordóhasú) Estherrel, aki egyre fáradtabban (féltekenyebben?) hagyta, hogy iróniával telített, vékonypénzü lovagja két keble közé fúrja kábult fejét — s teste egyéb részeit is (más hajlatokba) megjátszott hévvel, buzgón bizonygatván, hogy férfitüi tartalékait nem mindenütt kezdte ki az alattomos kór, a rothadás.

Mindenesetre, biztonságban érezte magát pártfogója rezidenciáján, főként annak könyvtárában, még ilyen hitvány, zord időben is, midőn Surrey derűsnek megverselt hangái felett a kíméletlen felszél uralkodott.

Satnya tapsifülesek után nyargalászni félnapot, hogy közben holmi rémületes hóvihar eltorlaszolja bennünket a világ valódi kincseitől? Nem, tisztelt uraim-barátaim, vagy csak "alsó", "felsőház"! Nekem egyelőre nincs eltékoznivaló időm!...

Gyilkos pillantást vetett egyik — képzeletben meginvitált — izgága társalgó partnerére, s még mielőtt egy szisszenésnyi ellenvélemény elhangzott volna, beléfojtotta a szót.

A közhellyé hígított nemes eszmékre fogékony urak előtt nem titok, hogy Sir William Temple öt előbb "rangos" házicselédnek alkalmazta; később aztán titkárává és bizalmába fogadta. Jonathan lelki szemei előtt Sir

William most egy barkaágacsát tördel töprengve valahol, tekintve, hogy nem ért egyet pártfogoltja borgőzös eszmefuttatásaival, ráadásul meggyőződése, hogy az öngerjesztő polémia olykor egy szellentéssel sem ér fel. (A lappföldi boszorkánymesterek fufangja zsákban eladni a szelet.) Sir William Temple-t minden bizonnyal bátár hozza haza a vadászatról; mihelyt besegítették az öreg alkotmányba, kinyújtóztatva zsibbadt lábát, nyomban el is szundikál. Előtte elsősegély gyanánt, ha szükségeltetik, lakájai masszírozással sietnek fölfrissíteni őurasága vérkeringését, majd gondosan bebugyolálják két-három bundába.

A függőség ára! Most is órá gondolok, s ilyenkor mondhatni zavarba jövök. No, nem mintha szegyenkezmem kellene pártfogom miatt, hisz Sir William nem tartozik a lapuló nyuszik, s pláne nem a náluk hosszabb fülűek fajtájához, mint annyi, körülöttünk lebzselő szellemi lény, akinek a becsvágya megsúgta, hogy a paradicsomi dombot válassza szemben a trágyadombbal.

Látszólag kissé félszeg mosollyal néz maga elé. Bonyolult fejtegetések előtt áll még, tudja; emiatt is villan — a havas mezőn töltött nap okozta kimerültség dacára — éberen s gonoszodón a ködös, baljóslatú kort riasztó, háborgató tekintet.

Lángeszű emberek éppoly könnyen föl ismerik egymást, mint a szabadkőművesek. Ezért nem orrolt reám az ifjúkoromban összehordott "Hordom" miatt Sir William Temple, sőt elismeréssel nyugtázta pimasz vakmerőségemet. Megértette, hogy nem nagyratörés sarkallt, inkább a kétségbeesés. Ám Whig érzelmeit elpazarló őurasága — akit a protestáns Orániai Vilmos trónralépése sem mozdított ki többé kertje és könyvtára menedékéből — kezdettől fogva azt is jól tudta, amit én később saját bőrömmön tapasztaltam: hogy a talentum mennyivel biztonságosabban, szabadabban bontakozhat ki az előkelőség bolthajtása, semmint az alacsony mennyezet alatt. Befogadott, jöllehet semmi garanciát nem kapott hűségemet, természetem állhatatosságát illetően. Hacsak azt a néhány rimes sort nem, hogy: "elmés ma minden Szamár", s ki "konoksággal sért vagy sebez... Költő — vagy csak Viszketeg"...

De hát szerencsére nem egy Tökfej lépett be kastélyába. (Az majd az én helyemet foglalja el egyszer.) Ami viszont kétséges volt és marad, hogy akad-e egyvalaki legalább, aki bevallja töredelmesen (vagy tréfásan bár): igenis csirkefogó vagyok, s az a kevés ősom, akire vissza tudok emlékezni, vagy akiről valaha hallottam, szintén az volt.

Ez már az a Swift volna, aki nyíltan világá kiáltja, hogy hülyék és félbolondok között él? S a Természet ellen balgán küzdő embert javíthatatlannak tartván, szégyelli, hogy homo sapiensnek született?

Nem készül Órangyalnak, dublini díszpolgárnak; gögösen vágja saját tükörképébe: "Ha lesz vagyonom, az örültekházára hagyom!"

Kérjük a kalapunkat,
hogy melegen tartsa agyunkat!...

Az anekdota szerint állítólag ezt kiáltották kórusban a diggerek, mielőtt a forradalom leszámolt volna velük, saját fiaival.

Anglia területének kétharmada legelő. Ők csak egy kis darabkát kértek belőle...

A elburjánzó lázadások azóta.

Lehorgasztja fejét. Mint mikor a kancsal, kecskeszakállas könyvtáros rákérdezett volt: "Ön írta?" Mármint a névtelenül megjelent Hordómesét.

"Valamiből élni kell — válaszolta kényszeredetten. — Pontosabban: valamivel!... Aki nem él szentostyával, annak különösen."

Elnéz a lordok végtelen uradalmi birtokai, a nyári legelők felé. Persze csak képzeletben. Hízott marhák Liliputban.

"Kevés a zsákmány!" — kiabálják kint a vadászatból megtért hajtók. A vizslafalka néma; biztosan jóllakott már. Rozspálinka bűzlik a kézzől kézre járó kupában.

"Hosszú életet, hosszú nyargalászt!"

Hiányzott a hajsza szenvedélye az idén. Belőle is. A segédlelkész egy árokból húzta ki, csizmája sarkával az ég felé kalimpált: éppen.

A titkár úr is megéri a pénzét. Kétszer is faképnél hagyta már Sir William Temple-t, sietett pappá szenteltetnie magát ír földön. Ideje volt elfoglalnia parókiáját, noha püspök Jonathan Swiftből úgyse lesz soha.

"Nem lehet tagadni: boncoló értelem — ismerte el róla fanyalogva, imponálni akaró fölénytel Pope, a kikezdetetlen hírnevű költő. — Egyesekben talán félelmet kelt elfogult szatirikus hajlamával — folytatta. — No, de a modora ritkán comme il faut..."

Pope úr kényes, filigrán, akár egy rokokó porcelán figura. S végtelenül hiú, sértődékeny.

"Sok finom ínyencfalat — kezdi a múltkor is, nyekergő, magas hangon. Tekintetében azonban számító ravaszság bújkál. Az ember, ha nem vigyáz, könnyen csapdába tenyerel, miközben ő ártatlan pofikával figyeli gözölgő teáját. A csésze fenekén ott a méreg: megajtsza az ügyetlent, egykettőre rád fröccsen a vitriolos cseppeket. Róla jegyezte meg Dr. Johnson, hogy a kis emberke nagy ígérete volt már a Szigetország irodalmának, de segítő női kezek nélkül felöltözni sem volt képes. — Mitől édeskes vagy vadkesernyész vajon? — hangzik a váratlan folytatás. — Hogy nyomorúságos síkatorokban főzték, vagy hercegi palota szakácsművészenek remeklése?..."

A kérdés zavarbaejtő, de költői (a gondolat különben nem eredeti; Richardson, Fielding? — lehet választani); Pope úr maga válaszolja meg (ha közben netán sikerült leforráznia a teával áldozatát, kuncogva): "Ugyanazt az állatot — s itt elpirul, amiért közönséges kifejezés hagyta el ajkát —, mely abban a tisztességben részesül — lám, valamiképp szepített azon a rusnya állaton, még ha nem is százlábúra gondolt — ...részesül, hogy húsának egy részét hercegi asztalnál fogyasztják el, más részben — ez a tolatkodó rész! de hát ez csak a stílus, nem hisztériázhat, mint, teszem azt, a konyhaasztalon véresen egy fejvesztett fajdkakas! —, mondhatni meggyalázzák, amikor végtagjait — brrr! megint egy randa szó! — a város leghitványabb hússzékében akasztják ki."

"Ön ugyebár arra kívánt célozni — kottyantja közbe Swift két forró korty között —, hogy mi adja meg az írás ízét-zamatát? Azon töröm a fejem, hogy ön kinek a szavait idézte..."

A kis Pope elsápad, mint egy nebuló, akit puskázáson kaptak. De résen kell lenni: máris visszatámad. Bosszúálló pillantása legalábbis ilyesmit sejtet.

"Őn úgy gondolja, hogy a külvárosban, a lebuajokhoz vezető macskaköveken is közlekedik a szellem?... Ezek szerint irodalomról beszélünk."

(Igenis, szellemi lakomáról! — Swift nem mondja ki, csak gondolja, és várja a folytatást.)

"Az ön írásáról esetleg?... — Pope-nak ez a pejoratív kijelentése másokat is meghökken. — Én csupán afölött próbáltam eltűnődni ezen a nyomott hangulatú, borongó délutánon, hogy miben különb a nemesúr ebédje a málahordóénál, még ha egyazon ökör vagy borjú húsból lakomáznak is mindketten?"

"Csakis az elkészítésben — vágja rá Swift. Pope mintha meglepődve vonná föl szemöldökét. Ő talán a porcelánkészletre gondolt? — A kőritést meg a tálalást is figyelembe lehet venni — folytatja Jonathan engedékenyen. — Ám az elkészítéstől függ — az írói ügyességtől, furfangtól, játszadozik magában a párhuzammal —, hogy az egyik étel — (különlegesség) felkorbácsolja a leglanyhább étvágyat is, a másik eledel pedig még a legmohóbb farkasétvágyat is lelohasztja."

"Ezek szerint a szakács fantáziáján múlik minden." Érdemes követni Pope úr fejének félfordulatát; tekintetében elutasítás. Csak akkor lesz igazán bosszús, mihelyt meghallja ellenfele replikáját:

"Igen: az önén!"

"Erényeink többnyire csak álcázott bűnök." Le Rochefoucauld állítását sohasem tagadtam. Lehet, hogy fölösleges volt hadakozni átmeneti zűrzavarral, modorossággal, fennkölt homállyal, nagyképűséggel; mint igazi racionalista azonban — aki több restaurációt megért, és meguntta önkínzással csilapítani a vele született kedélyt — a fő veszélyt a fanatizmus eluralkodásában láttam mindig... De mi történik velem és körülöttem?! A magamfajta (mondhatom-e, hogy a mi pártunk? vagy: egyáltalán magam vagyok; hisz különködésem, arroganciám, mint sovány, szikár, kiálló csontok, bántóbban szembeszöknek, mint amilyen furcsán, nevetségesen Pope úr szokott gesztikulálni), szóval a magamfajta is kategorikussá válik egyszer — a szenvedély jogán. Holott beérhetné azzal, hogy felmutassa a látszat mögött rejlő nyers — liliputi! — valóságot. Beérhetné a mulatságossal a riasztó, az apokaliptikus helyett. A legtöbb erény és bűn végül is következmények nélkül marad, hosszú távon. Mi lesz azzal a temérdek papírbálával, amelyet ily rengeteg könyvhöz kellett felhasználni? A halhatatlanságon csüngők tolakodó magabiztosságára nézve, gondolom, nem sértő és igazságtalan, hogyha egy árnyékszékre, vagy akár egy bordélyház kalendárium-lapokkal elsötétített ablakaira, egy mocskos papírlámpa ernyőjére irányítom a Fenséges Utókor figyelmét, hiszen a könyvek, éppúgy mint szerzőik, csak egyféleképpen jönnek a világra, de ezerféleképpen is kimehetnek belőle. Hogy csak a két végletet említsem: tüzet lobbantó, vagy szarszapot szító és szellőztető alkalmi színhelyeken egyaránt. Az előállítás körülményei többnyire legalább olyan gyarlón véletlenszerűek. Az annyi rágalommal és ördögi praktika vádjával illetett *Hordómeze* fejezetei, bevallom, egy padlásszoba kényelmetlen ágyán fogantak; időközben csupán az zavart, hogy lent az utcán egy csepűrágó köré nagy tömeg verődött, s én sírni

tudtam volna mérgemben — nem kellett nagy ész ahhoz, hogy rájöjje: ezek ott lent soha nem lesznek olvasóim!

"A bigottságot szélsőséges szenvedélyek táplálják. Önnek viszont az agya gyárt szélsőséges képeket, képzeteket."

Ez a vád éppen akkor érte Swiftet, midőn úgy érezte: már-már meg tudja ragadni a valóság természetét. Azt, hogy úgy megyünk egyik porhüvelyből a másikba, miként az utazó változtatja éjszakai szállását. Legyen az az utazó akár egy Don Quijote-lelkületű, az öregkor küszöbén anakronisztikusan hadakozó Cervantes, akinek — mély sebet hagyott arcán a görvélykór? — homloka még büszkén domborul s szeme bizakodón tekint a világba, habár sok minden van már mögötte: kóborlás, nélkülözés, itáliai katonáskodás (a legendás Don Juan de Austriának oldalán a fél karjával fizetett harci dicsőségért), és következett a hosszú, sanyarú algéri rabság, kicsinyes hivatalnokoskodás, a sikertelen színpadi kísérletek s egy kis színészfnó futó csókjai, majd boldogtalan házasság, börtönbüntetések. Eltelt az ifjúság, csak éppen megbecsülésben, elismerésben nem volt része. Mert mindig írónak készült. Talán maga sem sejtette, hogy mily

Jonathan Swift

kegyes hozzá a sors, mennyi hasznát fogja látni viszontagságainak. Hátralevő éveiben is betegség, családi gyász, újabb börtön — mind forró olaj elszántságának tüzeire öntve. Ezt nevezi majd az utókor művészileg eszményinek, tökéletes harmóniának! (Tanulhatnának belőle az újabb idők nagyot akaró, türelmetlen, vékony tehetségű írócskái.)

A kastélyparkban sétáltak. Hangosan egészen más szöveget mondott, miután szemügyre vette tolakodó tekintetű vitapartnerének lebernyeges indus köntösét:

"Önnek némi igaza lehet abban, hogy olykor a legközönségesebb módon viselkedem. Nem vagyok eléggé választékos az önök társaságához. Semmi módi, tekintve, hogy én nem a fantáziámat engedem szabaddon, mint némely tudatlan, kopasz kópé — megint tiszteletlen vagyok, beismerem! (ezt csak a félrecsúszott parókának motyogta) —, aki azzal áll a lúdbőrözni kívánó ladyk elé, amit a hegyi fogadóban vacsora közben nekem is elmeséltek, már, hogy az öreg Edgborough gróf lelke visszajár s le-letörli a falakra felakasztott címerekről a port. Mások démonokat idéznek, akik jeleket írnak kelet

felé, ábrákat rónak nyugat felé. Én az esőről meg a szép időről sem szoktam ugyan csevegni, ezúttal mégis időjós leszek: kijelentem, hogy eljön a borús vagy derűs idő, amikor ennek a közhely-szólásokat és dögunalmat babonákkal fűszerező róka-fajzatnak számot kell majd adnia, s az öreg *Jama*, a hindu halálisten vasgolyóbisokat nyelet velük... az én "jóslásaim", ha úgy tetszik, a múlt tanulságaiból táplálkozó képzetársítások. Forradalmi álmokból katonai diktatúra; a rettegett hadsereg martalócbandává züllik, a parlamentet mindegyre feloszlatják, a lefejezett király(ság) híveit felakasztják, lenyakazzák vagy felnégyelik a korona árulóit (ki ne szippantott volna az Alderegete-en kiállított vétagok bűzlő levegőjéből!); a Parlament rendeletére bakó égeti el a törvény iratát, mely köztársaságnak kiáltotta ki Angliát — megannyi fáklýaláng és pernye, mely része a szép londoni panorámának. Továbbá kifinomult denúciálás, talpnyalás, karrierharc; a hiszékeny polgárok térdén állva isznak az új zsarnok egészségére, miközben az államkincstárban húsz font kerestetik, ami a háborúba sodródás hírével befutó hírnökök megilleti. Erre a múltra mondja a lord bizalmas hangulatban hamis merengéssel, hogy «nyájas idők jártak akkor». S mit meg nem tesznek a holnapi polgárok az ellen, amit félelmükben vagy érdekből ma még vallanak."

Eszébe jut, hogy a múltkor maró gúnnnyal illett egy éltes korú dámát, aki ölelét poráron vezetve a sétányon, elújságolta neki, hogy a közeli kolostor rendfőnöke két tolvajlásban tettenért gazfickóból fénytisztá embe- reket csíhol, minek köszönhetően tökéletesen meg lehetünk elégedve az emberi dolgok jelenlegi menetével.

"A különböző korokban csellengő csöcselék magaviseletének ugyanazon szerény kifejezése ez" — hangzott az ő gúnyos megjegyzése Sir William hölgyvendégéről. Nem annyira a szócséplés zavarta Swiftet — az angol ember szereti a prédikációt; amit ő művel időnként, vajon mi, ha nem az?! —, egyszerűen nem tudta lenyelni bosszúságát amiatt, hogy a pincsikutyát táncoltató dáma parókájáról az ő szemébe fújta a rizsport a szél.

"Uram — mondta faarccal pártfogójának este a szelelő kandalló mellett —, a szónokló asszony olyan, mint a két lábon járó kutya. Nem csinálja jól, de már az is meglepő, hogy egyáltalán csinálja."

Sir William Temple íróasztalánál ült, és szótlánul várta, hogy titkára megbánást mutasson, restelkedve elnézést kérjen pimasz megjegyzéséért. Más, közönséges halandó megcselekedte volna. Swift azonban látszólag fesztelen csevegésbe fogott arról a nagy kan majomról, amelyet H. kapitány hozott magával Guineából.

Sir William kelletlenül kapcsolódott bele a diskurzusba:

"Furcsa szerzet."

"Hát még az ember — vágta rá Jonathan, s szokásától eltérően kedélyesen elvigyorgott, mint akit örömmel tölt el, hogy hálótársát az éjjel jobban összecsípték a szűnyogok, miként őt. — Van az ön vendégei közt egy agyalágyult, aki képes volt azt állítani, miszerint a kapitány majma nem két csimpánztól, hanem egy kalóztól meg egy nőténymajomtól lett szörnyeteg. Kíváncsi

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

az illető nevére?"

"Megköszönöm, ha elhallgatja."

"A perverz képzeletű urat én persze megnyugtattam — folytatta élénken Swift —, hogy mélységesen igaza lehet, tudniillik a szóban forgó perszóna, mármint a majom, amióta megfelelő társaságban forog, már sokat ért angolul."

"Bámulatos ironiája van — nyugtázta Sir William kissé fagyosan. — Kár viszont, hogy csak szentségtörésre használja, meg..."

"Mondja csak ki nyugodtan, ne habozzék — állt meg előtte Swift udvarias tartásban. — Szemérmertlenségre! Bátorodom remélni, hogy erre méltóztatott gondolni. Bármily hihetetlen, de nemegyszer értem tetten magam azon, hogy pironkodom. Igaz, főleg amiatt, hogy a kiválasztottak közül is oly kevesen vannak tudatában annak, miszerint a szellemesség az emberi természet legnemesebb és leghasznosabb tulajdonsága. Napnál világosabb, hogy ez a megjegyzés holmi haszontalan lényekre vonatkozik, nem önre."

"Úgy hát az író társaira gondolt..."

"Semmiképpen nem a kastély kódorgó szelindekjeire."

"Pedig nekem ők a legdrágábbak, még ha nem is hasznosak."

"Elnézést kell kérnem, ha..."

"Megértem búskomor hangulatát, és elnéző leszek. — A ház ura felállt karoszékből, s elgondolkozva kezdett fel-alá járkálni. — Méltányolom az ön aggályát, tekintetbe véve az írók rendkívül nagy számát mostanság. Noha távol áll tőlem, hogy ezt nemzeti veszedelemnek tüntessem föl."

"Olyan ez, mint a kövér ember panasza a tömegben" — bólogatott egyetértéssel Swift, és végre kimerően egymásra mosolyogtak.

Séta közben az indus köntösű urasággal, a halastó mellett elhaladva váratlan lendülettel a víz fölé hajolt, olyan mélyen, hogy kísérlője idegeskedni kezdett: ez a meggon-dolatlan ember még beleesik!

Hosszú ideig előregörnyedve hasztalan kereste tükörképét, pedig a víz viszonylag tiszta volt. Végül leszakított egy tavirózsát. Midőn utoljára zavarba jött (mikor is volt? gyermekkorában), akkor is virágot tépett.

A köpcös férfi gyanakvón követte minden mozdulatát, mint egy eszelősnek.

"Elárulok önnek egy titkot — szólalt meg Swift nagy későre; hangja rekedt volt, mintha a túlvilágról jött volna, valamelyik bugyorból. — Ma megvilágosult bennem hirtelen egy keleti példázat értelme. Minden tükörkép illúzió, félrevezet bennünket. Igazi arcunkat, fejünket, ami ténylegesen a sajátunk, mi magunk sem láthatjuk."

Élt valamikor egy igen szép ember, Jadz-nyadattának hívták. Addig nézegette arcát a tükörben, míg egyszer csak eltűnt szeme elől a tükörkép, ő pedig ijedtségében azt hitte, hogy a feje tűnt el, s nyomban keresésére indult... Így jártam az előbb én is. Máris futnom kell... ugye megbocsát?"

Lefekvés előtt rendszerint belenézek a mosdótálba (úgysem látni benne semmit), s mielőtt kiönteném belőle a szappanos vizet, mint egy imádságot mormolom: "Ma túl őszinte vagy, Jonathan..."

S a buborékok közt a válasz: "Csak azzal, aki rászolgál."

1996. I. 1-2.

Lászlóffy Csaba: De ki a nyertes?

Kolozsvári író mutatkozik be most a budai várban. S ennek van bizonyos kép-letes jelentése is. A magyar szellem Par-nasszusára hozza magyar művészetét. Nem hódításra, nem megdicsőülésre jött, hanem úgy, hogy a várakozások találko-zhassanak a legtermészetesebb otthonos-ságban. S tán azért áll ki élénk pró-zaíróként, hogy közvetlenebb, egyértel-műbb legyen könnyet fakasztó s kijózanító híradása. Próza hangzik majd el, mégis költészet, ahogy minden azzá válik, ami irodalmi anyagként hozzá kerül. Az elbe-szélő vízszinteséget eleve kikezdi alkotó-módszere, a hánykolódó, repkényfolyású mondatok gondolatritmusa látomásokat röptet a líra magasába, ahogy *A bajkeverő* című regényében elbotorkál lovával a fa-lusi körzeti orvos, mintha Rákóczi fejede-lem délibábjá volna.

Ő is, testi valóságában, mintha csak érintené a világot. Beszökken egy hely-re, ahol mi is vagyunk, de azt hiszem inkább akkor volt ott, mikor oda igye-kezett, onnan pedig már máshová siet. Minden megtörténhet vele, hát kiszol-gáltatott. Mégis, testi illékonyságának látszata mögött van egy szigorú állan-dóság, *A ház, aki mi vagyunk*, s ebben a magyar anyanyelvű hazában, házban az erkölcs és az esztétikum biztosan honol.

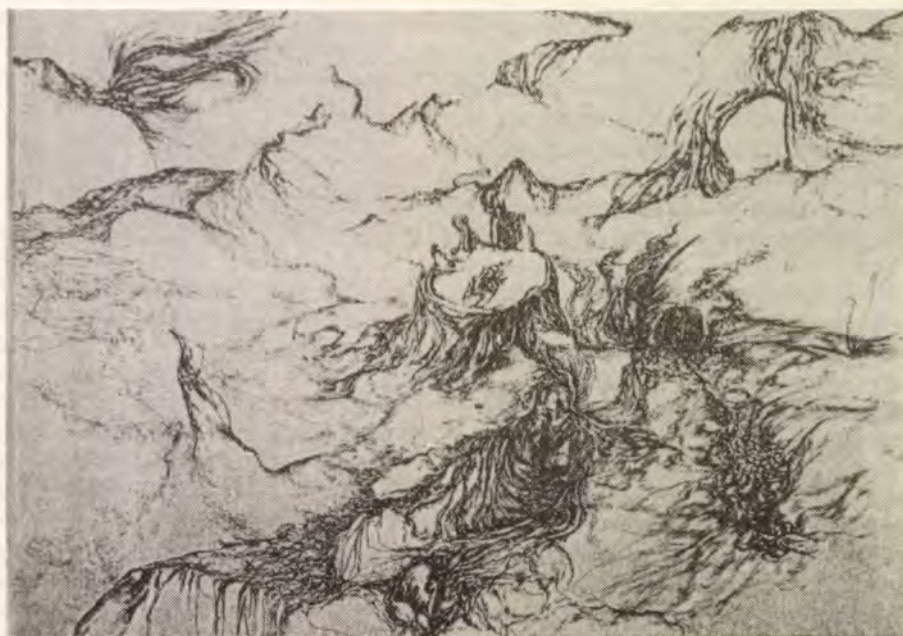
Nagyszerű író, ugyanakkor mintha nem méltányolná eléggé, vagy azokat nem veszik észre, akik őt észreveszik. Már első kötetében egészen másként szólnak a versek, elhagyván a hagyó-mányos lírai kifejeződést. Monológjai túlhaladják a kimondás szokásos fe-gyelmét, s egy más dimenzióban, más szabadságban teremtenek fegyelmet, szerkezetet. Ahogy a magánbeszéd monotonijára állítja a nyelvet, a logi-kai egymásból következőség nyomán araszol, fut, ugrik a talányok gátjain át a rejtélyek megfejtéséig. Akár a folyó, miként a teljes világ uszadékait hőm-polygeti — tele szellemi és természeti

elragadtatással. Programjának lényege az emberi létezésnek a kultúra történel-mében való végiggondolása. Nyelvi ereje a történet és az állapot, az érzelem és az értelem egyensúlyában valami nyelven túli, delejes együtthatásban nyilvánul meg. Mindig a teljességre tö-rekszik, amelyben elfér a legmagasztosabb, az úgynevezett költői tárgy mellett akár az újsághír is, idegen, de mégis odaváló szövegrészek az em-beri tevékenység bármelyik területéről, a közvetlen és a közvetett tapasztalat.

"Tűnhet akár paradoxonnak is, de a költészet többre képes a tűnékeny pil-lanat megragadásánál; alászállhat el-múlt korokba, s a kincs, amivel föl-bukik, nem pusztán történelmi buborék, nemcsak a líra jelenkorába átmentett patina-folt. Alászállni Balassi pillanatá-ig és Csokonai pillanatáig, és Eminescu pillanatáig és tolmácsolni Homérosz üzenetét meg Kopernikusz üzenetét — ezek az apokrif utazások az idő Ópe-renciás tengerén és ezek a jelenből a múltba s a múltból jelenbe címzett apokrif levelek mind az egyetlen igaz tanítást sugallják: csak az érték, ami humánus, csak az bukik föl az időből, ami folytatásra érdemes" — írja *Levelek az időből* című kötetéhez 1976-ban. Hol volt akkor még az apokrifítás, mint a posztmodern egyik mutatója?

Egyetemes épületet emel, mikor a töredék dicseleg. S ha a vers képtelen hordozni a kimondandó másféle terhet, hát vigye azt a széppróza, az abszurd dráma, az esszéregény, az abszurd vi-lág, s a történelem hamisító korszak ellenében. Bőséges készítés adódik az írásra. S ami magatartásformákon ke-resztül beépült gondolatrendszerébe. Így szól életműve az íróról, önmagáról. Ennek a nagyívű és változatos megva-lósulásnak egyik fogását kaphatjuk tőle most.

ÁGH ISTVÁN

Karsai Ildikó grafikája

KOVÁCS FERENC

Holttenger

Csak most figyeltem fel jobban Makkai Sándor első regényének címére. Megjelenése után 75 esztendővel és az író halálának 45-ik évében. *Holttenger*. Valójában ezen a néven az Izrael földjén elterülő, majdnem 1.000 négyzetkilométer felületű, 400 méter mély, a Földközi-tenger szintjénél 393 méterrel alacsonyabban fekvő nagy sótartal-mú tavat értjük. És most jól figyel-jünk: a tó nagy sótartalma miatt kipusztult itt (innen) majdnem minden élet.

Makkai — képletesen — egy mezősegi falut (Vajdakamarást) nevez Holttengernek, és annak első világháború előtti és alatti történetét mondja el 1917-ig. Azt, amit ő látott és amit ő élt át, mint ennek a falunak (községnek) fiatal lelkésze. Az élet fojtó itt, és a háború csak még jobban fojtja. Ő pedig küszködik, kínlódik (gyülekezetével együtt), sok mindent megpróbál, végül feladja a harcot, elmegy (elmenekül?). De később, a háború után, már Kolozsváron, fényes karriert csinál, mint író és mint egyházi ember is. És püspöki meg írói karrierje csúcsán, ismét felad mindent és elmegy (elmenekül?). Most már a Regátba szakadt Erdélyből, mert: itt élni nem lehet! (Az ő szavai ezek.) Számára nem az erdélyi (mezősegi) falu — maga Erdély vált Holttengerre. Sokan megrótták emiatt (a pásztor elhagyja nyáját!), mások megértették döntését. És azóta is mennek. Azóta is megróják és megértik az elmenteket. Az ok: egyre inkább Holttengerre válik az életünk itt.

Hogy valóban igaza volt-e és hogy mennyiben, ezt kortárs költők és mai utódok vitatták-vitatják. De lássuk a regényt. Olvassuk újra 1996-ban, a millicentenárius évében, amikor mintha kicsit túl sok lenne a történelmi megemlékezés és kevés a jelen (szomorú) számbavétele.

Makkai az 1920-as évek elején megjelentetett egy vékonyka elbeszéléskötetet (*Megszólalnak a kövek*. Pásztorzúz könyvtár, 3. sz. Kolozsvár.) Ebben néhány szépen megírt történelmi téma mellett egy falusi életkép is olvasásra kínálja magát: példál a kötet címadó elbeszélése.

Mezőség. A magyar földesúr 1918 után elveszti birtokának nagy részét. A zsellérek elszélednek, marad 5-6 parasztszalád, a fiatal tiszteletes (családjával) és az öreg templom. A falu nem tudja eltartani papját, így hát ő is útra készül. A kurátor ekkor azzal az ötlettel áll elő: legyen a megmaradt falu egy kis közösség, nagy család. Dolgozzanak közösen, éljenek együtt az így megszerzett javakból. A tiszteletes (főleg pedig a tiszteletesasszony) nem tudja elfogadni a

felkínált paraszti életformát. De a templom végül is meggyőzi őt. Vihar támad és összedül Isten háza. A tiszteletes égi jelet lát ebben. És marad, hogy a templomot újjáépítse.

Gondoltam, amikor kezembe vettem a regényt, ezt a témát fejleszti tovább, bővíti Makkai. De nem — vagy csak kis részben.

Dr. Katona László, a falu lelkésze nem népi eredetű, mint Nyíró József papja (aki az egyházból lép ki, de a faluban marad) az *Isten ígájában* c. regényben. Katona külföldre ment volna, tovább tanulni, de a háború falura küldte. Olyan faluba, ahol férfit kívánó lányok, férjnélküli asszonyok, öregasszonyok, öregemberek, és pelyhedző bajszú legénykék élnek. A férfiak még a fronton, vagy már a földben.

Ezt a faluképet kapja a teológiáról idekerült ifjú lelkész. A templomban táru előbe ez a kép, első ígihirdetése idején:

"A templom színtülig megtelt. Az asszonyok padosaiban elől ültek a fiatal énekes menyecskék s hátrább az öregasszonyok, akiknek már szégyen volna énekelni. A férfiak padjaiban alig lehetett látni fiatalos arcot."

Dr. Katona mondandóját előre kitervelhet:

"Kedves Atyámfiak!... Ajándékok hoztam nektek, mellyel Isten az ifjúságot megajándékozza: a nagyratörést. Tudjátok-e, hogy nagyot csak ezekben a kicsi falukban lehet művelni, ahonnan messze van a festett világ, a lármás törtetés, a rotahadó civilizáció villódzása, ahol közel az ég, a csillagok, az Isten!... És tudjátok kedves atyámfiak, hogy mi a magyarság titka? Eltűnni a világban, mert Vele akarunk járni..."

Szép beszéd. Nemcsak így idézetekben, teljességében is. És értő fülekre talált. Ennek a falunak (Virágos a regényben) jóideje már nem volt papja. Íme, most van papjuk, aki azonosul velük nagy bajukban és keservükben.

"János bá, a városban járt küldötség öreg tagja, mind a két kezével szorongatta a jobbát s a gyülekezet nevében beszélt:

— Hallgassa meg az Úristen ez mostan elhangzott ígéket. Írja mindnyájunk szívébe, vegye maga kegyelmébe. Tartsa meg a tiszteletes urat, gondoljunk Krisztusra."

Ezt János bá mondja, de Makkai írja. És Makkai kicsit a regénybeli tiszteletes, Dr. Katona László is, aki nem mindig csak Krisztusra gondol, amikor híveit látja. Mert volt úgy, hogy csak egyetlen igaz hívőjére gondolt, Edithkére, a tanítónőre, szomszédfalusi papkollégájának, Andrásnak hitese menyasszonyára. És egyre többet gondolt rá, és egyre kevesebbet Andrásra, aki beszerezte őt ebbe a faluba tiszteletesnek. Edith is rádőbben: mindig egy ilyen László-szerű férfit képzel el magának. András is ráérez: Edith és László nemcsak, hogy találhatnak

egymáshoz, de már egymáshoz is tartoznak.

Talán most tényleg itt lehetne maradni. Meg lehetne kapaszkodni. De nem lehet. A háború közbeszól. Megrázó a körkép, amelyet a veszedelmbe jutott faluról kapunk. Ez nem Szabó Dezső faluja (*Az elsodort falu*), ezek nem Szabó Dezső élénk köpött beteg emberei. Igaz, a regény nem is éri el a szabódezsői szintet. Makkai módszerének megfelelően kereste és teremtette figuráit. A balladisztikus és robbanékony stílusú Nyíróval ellentétben ő inkább stílromantikus, az impresszionizmus bizonyos fokú követője, kicsit talán Ambrus Zoltán (és köre) híve, és bármennyire is furcsán hangzik: Bánffy Miklós rokona, bár nem egyenértékű vele! Ám amit Bánffy mond a regénytrilógia utolsó könyvének befejező oldalain, azt Makkai is kimondja. Több mint tíz esztendővel Bánffy előtt.

"Szántanak és vetnek. De vajon aratnak is nyáron? Különös, mámorító érzés ömlött el Lászlón: ez a föld a talpa alatt az övé, neki fog kenyeret teremni s az ekevas alól kiomló fekete barázdasávba az ő jóvendőjét írja a titokzatos kéz..."

Boldog nap volt ez, az első igazi találkozás a földdel, a föld embereivel, a föld Istenével."

Megnyugtató, reménykeltő valóság, bizakodás a holnapban, a háború befejezésében s abban, hogy...? Nem. Egyik sem! A háború utolsó esztendejében ez csak csalóka délibáb, önámítás, vagy a legjobb esetben: vágyálomkép. A búza, lehet (sőt bizonyára), kizöldül, kalászt hoz, de ki aratja le??? Mert az idegen katona rátört nemcsak az országgrészre, de a búza-földre is. Az itteni emberek futnak, menekülnek, elhagyják évezredes otthonukat. Tudják: ki, mi elől menekülnek. De nem tudják: hová?!

Magam sem értem, miért (vagy talán mégis értem?!): most újraolvassva a 75 éve megjelent könyvet — összeborzongtam és arra gondoltam, talán ma is, esetleg most is és holnap is és ki tudja, még meddig... mindig csak készenlétben kell állnunk, hisz különféle módszerekkel ki akartak és ki akarnak üldözni szülőföldünkről, mert ragaszkodunk nagyapáink életmódjához, nyelvéhez, vallásához, szokásaihoz, jogaihoz. Íme, a meggondolkoztató és megfélemlítő sorok a regényből:

"Reggelre tudták már, hogy az egész Székelyföld menekül, hogy Erdély kiürítése el van rendelve, talán a Marosig, talán, ki tudja, meddig?! Az országút felé, a dombokon át megindultak a falusiak, látni a szomorú csodát. Végig az egész úton, amíg a szem ellát, kétségbeesett síró férfiak, asszonyok, gyermekek a szekerekre zsúfolva holmi között, közöttük sok beteg, tehetetlen öreg, ölbeli gyermek. Egy szekér fölfordult, halottakat húznak ki a halomba zuhant ládák alól. Egy

marhacsorda, amelyik megszorult a zsúfoltságban, felbőszülve tiport keresztül az örvöngő embereken s szerteszét nyargalt bömbölve, a dombokon keresztül..."

A menekülés pánikszerű volt, az emberek azt kiabálták, hogy a székelyföld el van foglalva s Marosvásárhelyt ágyúzzák."

Mi ez? — Népmegfutamodás? — Nem! — Népmegfutamítás? — Igen! Mi következik ezután? Jár-vány. Negyvenöt gyermeket vitt el, és hat felnőttet csak Virágosról, a faluból. És elvitte a háború a falu, a templom harangját is. Katonák viték el:

"Mikor kegyetlenül kivetették a toronyablakon a leszerelt harangot s az sikoltva zuhant alá, kettéhasadva a cinterem kövein, úgy sírt minden lélek, ahogy soha emberi temetésen:

— Az Isten neve közepén hasadt ketté! — kiáltotta valaki iszonyodva."

A regényben a harang hasadt ketté, az elbeszélésben a templom omlott össze. De ott a menni készülő pap marad, itt megy, mindjárt a harang után. Megbetegszik és megy. A falu marad, és a szomszéd-falusi tiszteletes, András is marad. Csak Edith megy, Lászlóval. Itt, ezzel zárul a regény. A többi már másvalakinek kell megírnia.

Makkai városra kerül, püspök lesz, elismert író. Még 15 esztendőig marad Erdélyben. Utána elmegy. Ahova elmegy, ott már nem lesz püspök és olyan regényeket sem ír, mint az *Ördögszékér*, *Táltoskirály*, *Sárga vihar*.

Reményik Sándor 1937-ben írta:

"Jaj, Barátom, nagyot kértél, lehetetlenül nagyot!"

S ezen az egy ponton én kegyetlenül makacs vagyok.

Tizennyolc éve prédikálok: maradni, s a fészken megülni.

Én segítek Neked innen kimennekűlni?"

60 éve ment el Makkai Sándor, 45 éve halott. Sok mindenben nem volt igaza. Talán az elmenetelben sem. De az a regény cím, az a 75 év előtti regény cím ma is aggaszt engem. Nem is annyira a cím. A jóslás, az összehasonlítás, a sőtartalom: HOLTTEMBER.

CSOBÁN ENDRE ATTILA

Pázmányt olvasva

(részlet egy hosszabb tanulmányból)

(befejező rész)

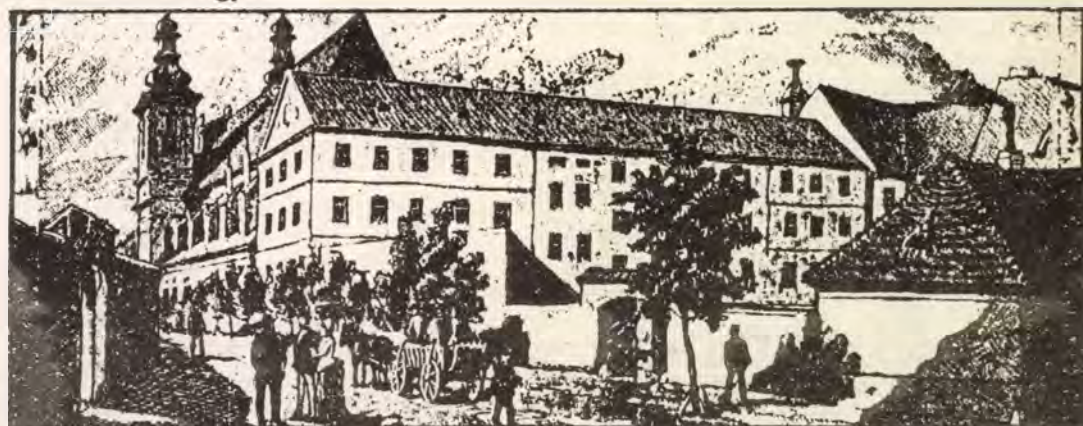
Az üdvtörténet legjelentősebb momentumai: Krisztus feltámadása. (VI. 722-23.) A zoltáros ujjongó szavai foglalják keretbe az áradó képsort: *Haec dies, quam fecit Dominus, exultemus...* Az ószövetségi példák sorát Sámson és az oroszlánból származó méz története nyitja; a párhuzam evidens: Júda oroszlánjának halála hasonlóképpen mennyi mézzel (vö. Ige:méz) táplálja a pusztában bujdosó, erőlen lelkeket. A békegalamb szimbóluma szintén közhelyszámra megy; arra azonban talán mégis helyénvaló lesz emlékeztetnünk, hogy a galamb lélekszimbólum: mint látjuk, ennek Pázmány is tudatában van, hiszen Krisztus Lelkéről mondja, hogy *Pax vobis*-sal köszöntötte a tanítványokat feltámadása után. Az olajág pedig a királyság, a korlátlan hatalom szimbóluma is (a magyar országcímert még a két világháború között is balfelől olajfakoszorú, jobbfelől tölgyfakoszorú övezte); az olivaj fő összetevője a királyok és főpapok felkenésére szolgáló krizmának, amely anyaga a bérálás szentségének, a keresztségnek és a betegek kenetének is: használata nyomán a fölkenet személy a Szentlélek megszentelő kegyelmével lesz teljes. Így áll fenn kapcsolat a galamb-olajág-Szentlélek között (nem hagyva figyelmen kívül a Szentlélek galamb képében való megjelenését sem a Jordán vizénél). Továbbá: a szentatyák szerint Noé bárkájának fája (a próféta szerint: "benedictum lignum") úgyszintén Krisztus keresztfáját "árnyékozta"; a bűnös világban egyedül igaz Noé alakja pedig a Messiást (I. fennebb). Ismét József példája következik, ezúttal a hangsúly tömlöcből való szabadulására, magas funkcióba való helyeztetésére kerül. Pázmánynak görög-római krónikákból voltak ismeretei az ókori Egyiptomról, amint az a Prédikációk széljegyzeteiből kiderül; valószínűleg tisztában volt tehát Egyiptom világbirodalom-jellegével is: aki a Fáraó jobbkeze, legelső tanácsadója lett, méltán mondható el róla, hogy "egész világnak urává tétetett". Így a párhuzam tökéletes. Megint "sántító" párhuzam következik: Jónás kényszerből vállalta küldetését, menekült előle, Krisztus pedig tudatosan és engedelmesen ment a halál fogságába harmadnapig. Továbbá: a tenger ebben a szimbólumrendszerben a bűn által lenyomtatott világ (vö. VI. 361-62.),

amelynek vize keserű, a szomjúságot nem oltja, hanem növeli, amelyben a nagy halak megeszik a kisebbeket (lám, honnan inspirálódott Marx a kapitalizmus jellemzésekor) stb. Az oroszlánok ellen győzelmes Dániel példája is előkerül: az oroszlánbarlang a bűnös világ, a kísértő sátán lakhelye (vö. "mint ordító oroszlán", úgy leskelődik áldozataira a sátán). Ha azonban oroszlánról van szó, az is eszünkbe jut, hogy nem más, mint Júda oroszlánja (= a Messiás), aki a leskelődő oroszlán, "e világ fejedelme" hatalmának véget vet. Ismét Sámson példája kerül sorra, ezúttal a köteleit elszagató Sámsoné; a kötelek itt az emberi természet gyar-

"ama fényes hajnali csillag". És ha a Messiásnak ezt a szimbólumát pontosan a sátán ellentétéként szemléljük egyazon képen belül, óhatatlanul eszünkbe jut Izajás jóvondoléséből, hogy a kísértő neve is hajnalcsillag, "Lucifer" volt. Utolsó kép a sorozatban a János evangéliumabeli példázat nyomán a földbe vetett mag, amely szépen zöldellik és bőven gyümölcsözik, és azonos a próféták jóvondoléseiben emlegetett Maggal. (Mag: Isten Igéje: Fiú). Érdemes figyelni a mondatbevezető ismétlődésére (Ez a nap...), amely ismétlődés feszes ritmust kölcsönöz a szövegnek, valamint arra, hogy a sorozat kilenc képből áll — feltételezhetően nem véletlenül, hiszen a reneszánsz utóhatásaként eleve él ebben a korban a számszimbolika: a Krisztus feltámadását (és mennybemenetelét) felidéző képsor hány képből is áll-

sonlóképpen a Szentlélek tüze az emberi lelkeket gyökeresen átalakítja, természetfölötti tisztító hatást fejt ki, "új lelket teremt" az emberben. Itt az ószövetségi példákat csak együttesen érdemes szemlélünk, ezek ugyanis alárendelődnek két nagy párhuzamnak: az ószövetségi templomok állítódnak párhuzamba az emberi lelkekkel, a Szentlélek eleven templomaival az Újszövetségben, illetve az ószövetségi áldozatok szintén az emberi lelkekkel, mint Istennek szentelt áldozatokkal (vö. a dogmatika "lelki áldozat" terminusával). A tűz mint fejedelmi méltóság szimbóluma más szavakkal értelmezve egyszerre jelent életet és halált. Az első szimbolikus aspektus mindennapi nyelvhasználatunkba is mélyen beivódott: a tüzet *élesíteni* szoktuk, a parázs, amíg ki nem aludt, *eleven*, miután kialudt, már csak *holt szén*. A ha-

A nagyszombati egyetem

lóságait (nem bűneit, hanem egyéb, az anyagi, földi létből eredő korlátait) jelentik. Továbbá: a városkapuk elrontása föltétlenül eszünkbe juttatja a prófétai jóvondolést a mennybe dicsőségesen bevonuló feltámadt Krisztusról, akinek egy tekintetere megnyílnak a rézkapuk stb. A következő példa gyaníthatóan Pázmány kreativitásának gyümölcse (értsd: alapötletében is). A társítás (Mózes vesszeje: Messiás) nem lóg ki a hagyományos képrendszerekből, hiszen Krisztus: Jesse törzséből fakadt vessző. A vessző a főpapi, királyi hatalom jelképe is: a kivirágzó, gyümölcsöző, messze növekvő vessző a győzedelmes, terjeszkedő hatalomé. A vessző kígyóvá változása, majd az ellenséges kígyó felfalása után vesszővé visszaalakulása jól példázza az örök Ige megtestesülését, megváltói művét, majd megdicsőülését. A kétféle kígyószimbólumot pedig akár ne is említjük: "ama régi kígyó" a sátán, az ércikgyó (illetve az itteni társítás nyomán a Mózes vesszejéből lett kígyó) a sántát legyőző Messiás. Ámán és Mardocheus példája az utolsóelőtti: Ámán az ösllenség, Mardocheus a királyok királyának felségére emeltetett Messiás,

hatna leginkább mint kilencből, a mennyi harmónia, az anyagi karok számának megfelelően.

A bibliai üdvtörténet utolsó eseménye: a Szentlélek kiáradása az apostolokra, tüzes nyelvek alakjában (VII. 83.). Hosszabb szövegrészből elemzünk itt egy rövidebbet: miután a Szentlélek: víz közötti párhuzamról esett szó, következik a Szentlélek: tűz párhuzam. (A párhuzamba állítás sok esetben, így most is metaforán alapszik, tehát "magyarázott metaforáról" is beszélhetnénk.) Egy másik helyen (VII. 84.) azt fejtegeti Pázmány, hogy valahányszor Isten az emberek között látható alakban megjelent, mindig olyan alakban lett a jelenés, hogy az érzéki alak a jelenés céljára világított rá. Igaz ez a Szentlélek tüzes nyelvek formájában való megjelenésére is. A tűz jelentése itt: fejedelmi méltóság, lévén hogy a tűz egyaránt rendelkezik fényességgel (= kegy, jószág) és emésztő erővel (= büntetésre való hatalom. Vö. Isten: Ignis consummens — Deut. 4. v. 24.). A tűz az éghető dolgokon fizikai értelemben véve szubsztanciális elváltozást eredményez (pl. a hamu nem ugyanaz az anyag, mint a fa: a fa az égésben hamuvá alakul át); ha-

lott mellett gyújtott gyertya, az oltár tabernákuluma előtt égő örökmécses az örökéletet jelképezi. Az ószövetségi templomban is örök tűznek (ignis perpetuus — Lev. 6. v. 12., 13.) kellett lenni az oltáron. Amikor azonban Mózes könyvében Istenről azt olvassuk, hogy emésztő tűz (I. fennebb), akkor tudjuk, hogy itt az örök halállal büntető bosszúálló Istenről van szó. "Menjetelek el, ti átkozottak, az örök tűzre" — fogja mondani a Messiás a gonoszoknak a végítéletkor. A tűz szimbolikájának ugyanezt a két aspektusát egyesíti magában az utolsóelőtti kép: a kerubim kezében levő lángpallos a büntető, öldöklő isteni hatalom jelképe, a Szentlélek tüzes nyelvei pedig az igazsággal fényeskedő, megtartó isteni hatalomé. Végül: az Isten Szekerének tüze (Ezech. 1. v. 13.) az igazak számára tisztító és megtartó, mint az Isten Oltáráról vett parázs, amellyel a próféta ajkait tisztította az angyal (vö. VI. XVII.), a gonoszok számára pusztító, megemésztő. A négy lelkes állat (= az Úr szekere-hordozói) itt az apostolok testületével állítódik párhuzamba, tehát a tűznek az isteni jószágra vonatkozó jelentése van előtérben.

Szemelvények Pázmány Péter műveiből

Ezt a mí Urunk jövetelének emlékeztető terjeszti szemünk-eleibe a máj napon az Anyaszentegyház; mely ajtaja és kezdeti minden üdvösséges javainknak, melyeket Christus Urunktól vettünk. Mert ez a nap, mellyen a másik Ádám, *Pater futuri saeculi*, az üdvösségnek Attya, bőrünkbe öltözik, hogy kiöltözhessen abból az oktan-állat bőréből, melybe első atyánk bűne után bűvék. Ez a nap, mellyen a szeplőtelen Szűz, az ő Fiát, *in similitudinem carnis peccati*, bűnös Esau testének hasonlatosságára, bőrünkkel befédé, hogy ő általa atyai áldást nyerne nekünk. Ezen a napon földtől égig támasztaték ama lajtorja, mellyen fel s alá járnak az Isten Angyalai. Ezen mutatá Isten amaz régi szívárványt, az örök békeségnek jelét, mikor, *splendor gloriae, candor lucis aeternae*; az isteni fényességnek világossága, *ascendit super nubem*, az emberi természetnek felhőjével egybe-elegyedék. Ez a nap, mellyen a mí igaz szabadító Moyses-ünk, nem káka-szatyorba, hanem barmok jászolába téteték: és, hogy vélle nyájaskodhassunk, orczájának fényességét befédé emberi testünk fedelével. Ez a nap, mellyen az Aaron vesszeje virágozott: a Gedeon gyapja, mennyei harmattal nedvesített: a Dánieltől látott kövecske, a szeplőtelen Szűztől, emberi kéz-, és férfiú-nélkül elvált; és az ő példájának hatalmával, a világ bálványait, aranyát, ezüstét, dücsösségét, egyszer s mind földhöz verte; és az-után, oly nagy hegyre nevedekett, hogy az egész világot bétöltötte tudománnyal és szentséggel. Ezen a napon, az erős Sámson, Dalilá-nak szerelmétől polába kötöztetett: a régi ködök és felhők, mellyekben szokott vala Isten jellenni, eloszlottak, mert Emmanuel, velük-lakó Istenné lett, a kit ezek az árnyékok jelentettek.

PÖM VI. 128.

ELSŐ HELY, melyben a Christus szenvedése kezdetik; a kert. Mert, ha az első Ádám kertben kezdé veszedelmünket: illett, hogy a másik Ádám, kertben kezgye váltságunkat. (...) És, mivel az emberi nemzet veszedelme kertben kezdeték Ádám-által: Urunk-is, kertben kezdé szenvedését: kertben esék fogságba: kertben végezé pálya-futását, mikor az ő szent teste kertben temetteték: kertből támadott új életre; hogy, a honnan erede a halál, onnan kezdetnek az élet.

Nem olyan ez a kert, mint az első Ádám paradicsoma, melyben bánatnak és keserűségnek tövisse nem találtatott: mert a Getsemani kertben, csak keserűségek és sértegető tövissek voltak. Azért, mihent oda érkezék: *coepit pavere, taedere, contristari et moestus esse*; megfélemlék, megúnakodék, megszomorodék; és azt mondá, hogy halálra szomorú az ő lelke.

PÖM. VI. 627.

(...) Ezek a hét szók, ama hét arany gyeritya-tartók, mellyek az Isten sátorát, mennyei bölcseségnek fényességével világosították: ama hét oszlopok, mellyek a Christus házá-nak épületit tartják: ama hét harsogó trom-

biták, mellyek zengési szabadulásnak esztendejét hirdetik és az istentelen Jericó-nak kő-falait ledöjtik. Mert, noha a Szent Irásnak kimérhetetlen tengerében, sok szép tanítások lámpási fényeskednek, mellyekkel világositattunk; sok bátorító szavak oszlopi találtatnak, mellyekkel erőssítettünk; sok erős pörölyök vannak, mellyekkel a világ gonosságának kő-falai rontatnak: de nincs szeb égő lámpás, nincs erősebb oszlop, nincs győzedelmes hangosság, mint az Úr Christus utolsó hét szava. Ezekkel nyaka-szakadt a kevélységnek, mikor a bűnös Ádám fia i képében, Attyától elhagyatottnak kiáltotta magát. Leromlott a fösvenység, mikor köntösétől-fosztatása-után, lelkét kiadta érettünk. Kigyomlaltatott a bujaság, mikor a Szűz Anyát, szűz tanítványnak ajánlotta. Megfojtatott a torkosság, mikor szomjúságát kikiáltotta és eczettel és epével öltöztette. A harag és gyűlölség gyökerestől kivágatott, mikor ellenségiért könyörgött. Az irigység és jóra-való restség meggyőzetett, mikor a káromló latornak Menyországot ígerte és minden kötelességének bétellyesítését, felfőzővel meghirdette.

PÖM. VI. 692-93.

Consummata sunt omnia, quae scripta erant: valamit a Christus születéséről, csudálatos életéről jövedőltek a Próféták, árnyékoztak az áldozatok, példázatok a Patriarchák, azok mind bétellyesedtek. Megöletett a maculánélkül-való Húsvéti Bárány; hogy az ő vérevel óltamazzassanak veszedelemtől a hívek. Kimutatódott a Moyses kígyója, mely az egyiptomi bájosok kígyóit megette; mikor bűnös ábrázatba öltöztvén Christus, a bűnöket elfogyatá. Felemeltetett az ércz-kígyó, melynek tekintése a pokol mérgét elöltötte. A Gedeon gyapjára szállott immár a mennyei harmat. Góliádot meggyőzte Dávid. Sámson megkötöztetett Dalilá-tól. József eladatott attyafiaitól. Felkölt a Jákob csillaga. Megbőcsültetett Betlehem városocskája. A Tharsis királyi elhozták az ajándékokat. A sidók Királya, számaron ment Jerusálem-be. *Consummata est Scriptura*; minden Irások bétellyesedtek; minden árnyékok eloszlottak; minden példázások valóságra fordultak, mikor a második Ádám oldalából az Anyaszentegyház formáltaték: mikor az ártatlan Abel, a bűdosásra-jutott sidóktól megöleték: mikor a Kereszt-fán megcsúfoltaték az igaz Noé-nak meztelensége, melyre a szerelem részegsége vitte vala: mikor az igaz Isaak megáldoztaték: mikor Jákob gödölye-bőrbe, bűnös-ember köntösébe öltözik: mikor József attyafiaitól elárultaték; és a gonosz synagógának vádolásából, erős fogságra adaték. Végezetre, *Consummatum est*; bétellyesedtek mindenek. Mert, *Opus consummavi, quod dedisti mihi*; valamit az Atya Christus eleibe adott: mindenek végbe-vitettek: az ő szenvedésének keserűséges poharát, fenéki megitta: predikálásának fáradságát, mindenestől elvégezte: Szent Véré, az erekből egy cseppig kiadta.

PÖM VI. 716-17.

(...) Vallyon, nem méltó-e, hogy a Szent Dávid szavai, mellyeket máj nap, az anyaszentegyház minden isteni szolgálatiban szám-nélkül énekel, ki ne szakadgyanak szájunkból; hanem szüntelen kiálcsuk: *Haec dies, quam fecit Dominus: exultemus et laetamur in ea*: ez a nap, mellyet az Ur szerzett; örven-

dezzünk, jer vígadgyunk ez napon. Ez a nap, mely a Sámson meséjét megfejtette; *De comedente exivit cibus et de forti egressa est dulcedo*: mivel, a telhetetlen halál torkából, gyomrából, az igaz Kenyér, Christus; az erős fegyveres hajlékából, a pokolból, az édes JESUS kiadatott. Ez a nap, mellyen a Noé bárkájából kiropult galamb, olaj-ágot hozott: mivel a Kereszt-fán kibocsátott Lelke Christusnak, Feltámadása-után gyakor köszönetiben, *Pax vobis*-nál, békeségnél egyebet nem forgatott szájában. Ez a nap, mellyen az ártatlan József, minekutánna attyafiaitól olcsó pénzen eladaték és a fertelmes synagógá-tól hamissan vádoltaték, a halálnak tömlőczéből felemeltetett; halhatatlansággal ruháztatott és az egész világnak Urává tétetett. Ez a nap, mellyen Jónás a cet-hal gyomrából, a halál torkából, harmad-napra kiokádatott; hogy ő általa nem Ninive városa, hanem az egész világ megöltalmaztatnék. Ez a nap, mellyen az igaz Dániel, ama régi sárkányt egy falattal megölte és az oroszánnyok barlangából sérelem-nélkül kijött. Ez a nap, mellyen a mí Sámson-unk, elszaggatta a kötelet, mellyet Dalilá-ért, az emberi nemzet szerelméért, halandó testére vett vala; és Gáza városának kapuját elrontván, szabadoson kiment a fogságból. Ez a nap, mellyen a Moyses vesszeje, noha kígyónak tetczett, de megemésztvén ellenségi erejét, szép tiszta vesszővé változott. Ez a nap, mellyen az Isten népének ellensége Aman, megszégyenedett; és a mí Mardocheus-unk, királyi felséggel tiszteltetvén, *Nova lux oborta est*, csillaga feltámadott az Isten népének. Végezetre; ez a nap, mellyen a földbe-vettetett mag szépen zöldellik, béven gyümölcsözik. Azért, *Haec dies, quam fecit Dominus; exultemus*: ez a nap, mellyet az Ur szerzett; örvendezzünk és vígadgyunk ez napon.

PÖM VI. 726-730.

(...) a Szent Lélek jövetelét írván Szent Lukács, azt mongya; hogy úgy jött, *tamquam Ignis*, mint tűz. Ha a Moyses sátorát, a Salamon templomát és a Nehemiás új szentegyházát menyből bocsátott tűzzel szentelte Isten: méltán az új Testamentom eleven Templomit, az Apostolokat, menyből szállott tűzzel dedálta és magának szentelte az Isten. Ha mennyei tűz emészte a Gedeon áldozatját, a Dávid ökreit, az Illyés tulkait: illendő volt, hogy az Új Testamentomnak eleven áldozatit mennyei tűz szentelné éppen-égő áldozatúl. Ha az istentelen sidók tűzön vitték-által fiaikat, hogy bálványnak szentelnék; inkább illett, hogy az Új Testamentom első-szülötti, az Apostolok, mennyei tűz-által Istennek szenteltetnének. Ha tüzes kardal őri a Cherubim a Paradicsom ajtaját: tüzes nyelvektől kellett annak megnyitódni. Ha az Ur szeke-re-hordozói, kiket Ezechiél látá, égő tűz és fényeskedő lámpás hasonlatosságát viselték: azoknak-is, kik a Christus nevét a pogány népekre terjeszték, égő tűzzel kellett fényeskedni.

PÖM VII. 83.

A Pázmáneum Bécsben

HATÁR GYÓZÓ

Az emberszerető tigris

stílusparódia (hódolat Kipling emlékének)

Az emberszerető tigris nem úgy szerette az embert és a világot, hogy Egyszülött Fiát adta érte — ő nem. Az emberszerető tigris úgy szerette a világot és az embert, ahogy éhes tigrisek általában szeretik, kivált ha rákapnak az ízére: a hasa-vékonyánál feltépve, kibelezve és a melle csontkását is tisztességesen kitisztítva foggal-nyelvvel. A többi maradhat a nyomában ólálkodó hiénafalkának — míg az emberszerető tigris az embere lefoglalja, a hiénakacagással nem törődik.

Észak-Indiában, a Himalája előhegységeiben, ahol Gundzsar Tigris élt — mert csak így szólította magát, magányos csörtén, Gundzsar, a Diadalmas — leopárdokkal, vadkanokkal osztotta a zsákmányon, egészen addig, amíg rá nem kapott az ember ízére; a vadelefántok ősellenségek voltak ugyan, de lombot legeltek, s velük a melegvérű zsákmányon nem kellett osztoznia — a Diadalmas csak bölcsen kerülte őket és kellett távolságtartással fennhéjázott.

Van egy éve is annak, hogy Gundzsar letépette a maga első emberét és igen szerette; azóta három ember húsát kóstolta végig és berendezkedett az emberhúsról. A kisvadat, antilopot zergét csak fitymálva majszolta, "hézagkitöltőnek" két finomfalat között, ha ritka volt az emberjárás, és a javát otthagya hiénáinak. De rendszeresen vadászott az emberre s puha talpansain, amilyen nesztelen járású volt, az áldozat rendesen csak akkor vette észre, amikor már a nyakába zuhant. Két magányos rőzseszedő adta meg az árát figyelmenlenségének meg egy kocavadász annak, hogy túlságosan messzire portyázott.

— Nézd már, nézzed: ez is. Hát nem erre szemtelenkedik?! — gondolta, kedveskedve a két-lábán járó Falatnak, az Emberszerető; és halkabbra fogta lépteit a sűrű bozótban. A bozót éktelen sűrű volt ugyan, de itt, a dzsungel peremvidékén már ritkásak a fák és lombkoronájukat vagy lelegelték már a vadelefántok, vagy olyan magasan terjegetik szét leveleiket, hogy az elefántormány nem érheti el. Tunan, az elefánt meg se próbálta, farönkpipelő, fáradt munkáselefánt lévén, s hagyta, hogy Husszeinek odapányvázza a két hátsó lábát, vastag láncokkal egy roppant eukaliptusz törzséhez, amelynek elérhetetlen koronája az ég maga-

sán lengedezett. Tudta, miért: gazdája most majd elindul, hogy szájában fűrészével a fiatalabb fák törzsén felkúszva, addig fűrészelve a lombos ágak tövét, amíg le nem billennek a lombkorona súlyával s alálógatva, elérhető magasságban odaadják majd neki, Tunan Elefántnak az abrakot.

Rosszul mondom, nem a gazdája — vér szerinti édestestvére volt Tunannak ez a Husszeinek, együtt éltek, háltak, s a rönkvonzoló robot közben emberfivére állandóan társalgott az elefánttal s egyáltalán nem érezte egyoldalúnak a beszélgetést. Husszeinek egy volt a sok *mahaut* közül, elefántja nyakán trónolva vagy mellette lépegetve, akit a Társaság alkalmazott; de elefánthajcsárnak azért egyiket se mondanám, mert ezen a vidéken a kenyérkereső elefánt családtagnak számít. Mivel még azt is tudták, hogy jó esztendeje emberszerető tigris is járja a környéket, sohasem jártak magukban, mindig négyesével — mármint úgy, hogy két ember, két elefánt. Ezúttal is így volt, Husszeinek — Juszuf cimborájával érkezett, Tunan Elefánt pedig Vanesha Ormányos Cimborája nyomában járt a vízmosásában — lévén ez az egyetlen járható út, rönkök vonzolására alkalmas, az Óserdőben.

Juszuf elkocogott a magáéval, de csak annyira, hogy mindig hallótávolságnyira legyen s ott gallyazott Vaneshának abrakot: ott tűntek el, s valahol recsegett-ropogott lábuk alatt az aljnövényszet. Amikor eltűntek, és a recsegés-ropogás is elhallgatott, a bozót sűrűjéből előparázslott a Diadalmas szeme; és Gundzsar Tigris így szólt magában:

— Megtiszteli a gyomromat belülről. Eljött az én időm.

A szemügyrevételezés csak másodpercekkel előzte meg az ugrást. Husszeinek, foga közt a kézfűrésszel, két méternél nem lehetett magasabban a fa csupasz törzsén, amelyet megmászni készült — onnan marta le.

Husszeinek azonnal tudta, mi történt: onnan tudta, mert a földön volt, a hátán irtózatossá súlytépőkarmát érezte s maga előtt nem látott semmit. Tudta, hogy az emberszerető tigrisek mire pályáznak — a csikasza vékonyára — és volt annyi lélekjelenléte, hogy a hasára forduljon. Mit tesz ilyenkor az igazhívó mohamedán? Röpimával fordul istenéhez:

— Jóságos és Könyörületes

Allah, most segíts! — de mert tudta, mekkora végveszedelemben forog, a felröppentett fohászába belefogalta a hindu isteneket is: — És ti is, jóságosak! Hatalmas Indra! Ganesha! Varuna! Ráma! Shíva! Krishna! Vishnu-Shakti! Segítsetek, Erősek! — —

Segítették is; mert Gundzsar, a Diadalmas, hiába próbálta a szokott hasfeltépő mozdulatot, a préda még élt és kisiklott. Az Emberszerető ekkor a korholás, intés, megfélemlítés átkaroló-bekerítő stratégiájához folyamodott, lovaglóülésben "megembe-regelte", fogát-karmait, Husszeinek vállába mélyesztette, elszaggatta izmait, végigcsikarta hátát a combja tövéig és rákiáltott:

— Várj csak, várj! Majd ha ráhelyezem nyelvem ráspolyát a torkod puhájára, ebadta szemtelenje!

És mancsának egy oldalvágásával megskalpolt.

Édesfivére veszedelme láttán s orrontva az ősellenséget, Tunan Elefánt akkora trombitálásba fogott, hogy felverte a dzsungelt; de hiába rázta-tépte láncait, hasztalan rengette törzsét, az óriás eukaliptusz meg se mozdult, s Tunan Elefántnak végig kellett néznie, amint az ő imádott *mahaut*-ját a vállával a szájában, az ősellenség a bozót felé vonszolja.

A tulajdon vérében fürdő, félmeztelen Husszeinek elérte az Emberszerető korholó szavát, hogy megadárs és megétezésre szólítja fel. Ezért utolsó ereje megfeszítésével, jobbkézével benyúlt a szájába s garatnál a nyelv-tövével megmarkolva — akkora balegyenest húzott be neki, az orrára, amekkora egy megskalpolt *mahaut*-tól, halála percének utolsó felbőszülésében, telik. Gundzsar, a Diadalmas hátrakapta a fejét, de Husszeinek két ujját a fogai közt maradt. Addig, amíg a torkom ép és a gégém egyben van, hadd próbálom — gondolta Husszeinek; és ahogy a torkán kiért, a társa nevét kiáltozta:

— Juszuf! Juszuf!...

Tunan is azt tette tehetetlen vak dühében; és ha trombitálása az abrakoló Vanesháig elhatolt, bizonyára elérte:

— Vanesha Elefánt! Gyertek azonnal! Viszi a *mahaut*-omat, eszi az Emberszerető!

Husszeinek addigra már félarca-félszeme hiányzott, s lógó skalpjával a tüskében vergődve, feladott minden reményt; amikor nagy ügetve, trombitálva Vanesha Elefánt jelent meg a tisztáson és mellette szekercéjével hadonászva, a futó Juszuf.

A hangokra Gundzsar felkapta fejét, eleresztette zsákmányát — és a Diadalmas ösztöni tudatában megjelent a dzsungel íratlan

törvénye: messziről megmorogni lehet, de a Tigrisgerinctörő Ormányt tisztelni kell.

Juszuf, szekercéjével a tigris felé suhintott. Vanesha, ormányával odacserdített s a nehezen hunyázkodó Diadalmas meg Husszeinek között termett és "vigyázott". Gundzsarnak látnia kellett, hogy félmunkát végzett, az Emberhús még megnyúzva is volt olyan pimasz, hogy a földön kúszva, elkínldjon az Eukaliptuszig, eloldja fivére, Tunan Elefánt láncát és hagyja, hogy az, hangos rívással, a hátára emelje és tarkóján ülésére helyezze a félholt *mahaut*-ot. Félóra is beletelt, amíg elérték az autótut s azon a civilizációt, de azon a két kilométeren is, Gundzsar a Diadalmas, váltig a nyomukban volt, tisztos távolból acsarkodt és visszakövetelte prédáját, a Szeretett Embert, akinek a húsa — az ő jussa már és jog szerint megilleti.

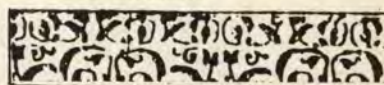
Ezek után mit is mondhatnánk minden érzélgős epilógusról? Nincs epilógus és ha van, merő kitalálás. A Tigrisszerető Ember úgy szerette tigrisét, hogy amikor — másfél esztendővel és jó tucat operációval odébb — a nyomába eredhetett, hogy a szem közé eressze az oly soká neki tartogatott dumdum-golyót: nem tette, nem eresztette. Ehelyett megkímélte életét, megkegyelmezett nek. Egy jókora borjúcafattal a tigrisverem feneke — elfogta és beszozáltatta a delhi állatkertnek: most ott üli büntetését, életfogytos az állatkert tigrisbörtöneiben.

Ha akarom, hiszem. Amikor én a kórházban, a tizenegyedik műtét után meglátogattam, Husszeinek nagyjából megint emberformája volt. Megszerette tigrisét és derűsen, évődve mesélte megmenekülése történetét: hogyan fordult hirtelen a hasára, amikor már-már felszakította, s hogyan fohászkodott isteneihez, Allah-hoz csakúgy, mint India halhatatlanjaihoz. Nem állhatam meg, hogy meg ne kérdezzem:

— Aztán mondd csak. Most, hogy ilyen szépen összevartak-vakartak, és tigrisedtől megmenekültél, mit gondolsz, Husszeinek, melyik isten segített, a Jóságos és Könyörületes Allah? Avagy a hinduk hatalmas istenei, Siva, Vishnu, Krishna, Indra, Ganesha, Varuna, Brahma, Ráma...?!

Husszeinek *mahaut* elsímította hasán-térdein az agyonmosott kórházi takaró ráncait, megmaradt félszemével hamiskán fölpillantott rám és szégyellős, selyma mosollyal így válaszolt:

— Az elefánt.

KÓDEX—

"...és nem emelek a magasba többé semmiféle zászlót, esküszöm." (L. Canali)

Ezidőtt nincs más igazság és nem létezhet más akarat, mint visszatérni Közép-Európába. Aki szereti Európát (de miért is kellene szeretni Európát?), aki azt gondolja, hogy Európának továbbra is léteznie kell (ki gondolja, hogy Európának továbbra is léteznie kell?), s hogy Európából valami jó jöhet ki (hogyan és kinek a számára?), annak vissza kell tudnia térni Közép-Európába. Itt sújtották és sértették őt, s ő maga nyitott sebet a Balti-tengertől a Fekete-tengerig, hagyta vérezni ötven évig, kevéssel több vagy kevéssel kevesebb ideig, mint egy ember élete. Nem elég azt mondani, hogy a seb nem látszik már, hogy nincs többé ott a fal: ez csak egy újabb becsapás hangja; a seb mély és a kéreg alatt gennyedt és veszélyes marad. Hová tűnt 1989 novemberének lelkesedése, amikor egész Európa össze akart ölelkezni az Uraltól az Atlanti-óceánig (kik, miért?), s a hiszékenyek lábosokat és régi edényeket dobáltak ki az ablakokból? És a szírenek, a szírenek hová rejtőztek, tűnékeny éneküktől fölkaparva? Az európai ember kulturálisan nem volt fekécszülve a pillanatra! Az egyetlen nyelv, amelyet végül használni tudott, a pénzé volt, vagyis az erőszaké. A pénz mindig becsapja az embert, felemeli, elködösíti a tekintetét, és fájdalmas körülmények között ott hagyja őt: a pénz mindig ugyanott akar maradni. Összedől a hazugságnak egy korszaka (összedől-e?), és új hazugságok nyernek teret; a napok megmutatják kegyetlenségüket, a számlák nem egyeznek: és lám, egy adott összeg valójában alávetettséghöz vezet, és az erőszak kezébe ragadja a parancsnoki jogart. Aki a népek nagy vegyes vállalatáról álmodott, álmában elalélt. Nyugat-Európa falakat emel mindenki ellen, egy ledöntött fal helyére tízet, százat, ezret emel. Minden fal a vég rettenetét rejt, s a vég rettenete táplálja az őslakosok gyűlöletét. Nyugat-Európa: a hazugság kétsoros öltönyben. "A gazdagokról egyébként ebben az összefüggésben senki sem beszél soha, senki nem vonja kétségbe mozgásszabadságukat. Ahol a bankszámla rendben van, az idegenek iránti gyűlölet mintegy varázsütésre eltűnik. A pálmát ebben az értelemben a kábítószer- és fegyverkereskedők viszik el, valamint a bankárok, akik megforgatják a pénzt. Ezek az emberek nem ismernek fajokat és fölül állnak minden nacionalizmuson. Az idegenek annál idegenebbek, minél szegényebbek." (Enzensberger)

Ezek a prédikátorok, akik minden egyéb dolog fölött a nyájukat (a saját dogmájukat) védik, a századok során az erőszak és a gyűlölet magvait vetik el. Most megvallják, beismerik, sőt fitogtatják saját (múltbeli) bűneiket, hogy megnöveljék (mai) hatalmukat.

Eleinte mintha érteni lehetne, ki védekezik és ki támad, kis idő múlva azonban ez a megkülönböztetés lehetetlenné válik, s a behajtásra már csak a fegyver embere jelentkezik. A nagylelkűséget egyazon pillanatban jelentették be és gyűrték le: ezért a keleti és a nyugati emberek közötti nagy összelelekezés elmaradt, s azok kiújult gyanakvással figyelik egymást.

Kelet-Közép-Európában a számlák nyitva maradtak, és csak a bosszúval kívánják kiegyenlíteni őket. Ide tehát vissza kell térnie, vissza muszáj térnie mindannak az intelligenciának és művészetnek és költészetnek, amely az övé volt; mindazt az alkotókészséget, amely ebből a Közép-Európából indult ki centrifugális erővel, vissza kell hozni.

A közép-európai ember az elindulás és a visszatérés embere, ő a felfedező, de költő is, aki sohasem hagyja el a hátizsákját, és magával hordja az emlékezetét és a nosztalgiaját, és ezekkel a szabadulás városát énekli meg.

Részletek CESARE TOMASETIG: VISSZATÉRNI KÖZÉP-EURÓPÁBA c. tanulmányából (Európai Utas 95/3.)

—INDEX

REFLEXIÓK — 18.

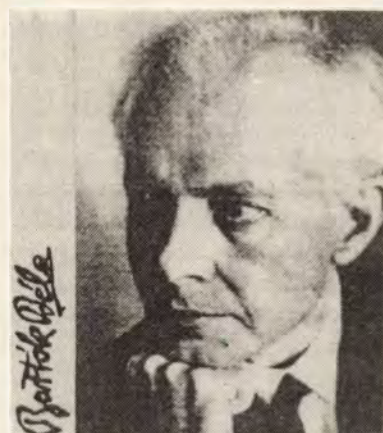
Szép zenei napok Debrecenben

A begyes testtartású, éneklő, kéktollú páva tizenhetedikszor hirdette meg a "Bartók Béla" Nemzetközi Kórusversenyt. A fanfáregyüttes újra fel-felröpítette a verseny szignálját: Kodály Huszt c. férfikarának befejező kilenc ütemét, a kodályi életmű és a XX-ik századi új magyar művészet szállóigéjének is tekinthető Kölcsey mondattal: "Hass, alkoss, gyarapíts, a haza fényre derül!" Felvonultak a világ messzi tájairól érkezett kórusok zászlókkal, színes népi viseletben vagy éppen kórus egyenruhában boldogan integető, mosolygó sokaságként. A Dél-Afrikából érkezett Unisa ad Libitum Choir együtt énekelt a "Krescsatik" kórusral Kievből, finnországi, dániai, olaszországi kórusok a Magyarországról vagy éppenséggel Debrecenből "érkező" énekkarokkal a megnyitó és záró ünnepség "ezrek kórusában": VIVA LA MUSICA!

Gulyás György karnagy kezdeményezése az eltelt három és fél évtizedben nagyszerű művészi eredménnyé érlelődött: a debreceni kórusverseny (zenei) világokat fog össze, népeket, kultúrákat olvaszt egygő a zene csodás varázsával, és teszi ezt a zene XX-ik századi nyelvén. Párját aligha találjuk a nagyvilágban: Debrecen a kortárs kórusmuzsika OTTHONA a Bartók névvel fémjelzett, kétévenkénti VERSENYEN. Az otthon gondolata családias meleget sugároz az egymással "vetélkedő" kórusok köré. Egymást hallva, látva, egymással beszélgetve életre szóló barátságok szövődnek távoli világ részek fiataljai között. A verseny szelleme munkára ösztönöz, és nem is akármilyenre. A kiírt, kötelező versenydarabok az újabbskori kórusmuzsika remekbe szabott, de technikailag nagyon nehéz mintapédányai. Csak rendkívül képzett kórusok indulhatnak ezen a versenyen. A művészeti tanács a beküldött hangfelvételek, műsorok alapján gondosan szelektál, mintegy előversenyként választja ki a legjobb kórus együtteseket. A nemzetközi zsűri pedig nagyon magasra állítja a művészi mércét.

És most hadd következzen a muzsikusi élménybeszámolója — a cím is erre kíván utalni.

A nyitóhangversenyt Vásáry Tamás vezényelte. Kodály két műve, a Hány János-szvit és a Psalmus Hungaricus hangzott el, közrefogva Bartók III. Zongoraversenyét. A debreceni szimfonikus zenekar és a Kamp Salamon

vezette Kodály-kórus ezúttal is remekelt. De az igazi nagy élmény számomra maga a vezénylő karmester Vásáry Tamás volt: újjá tudta varázsolni a sokat hallott, sokféleképpen megszólaltatott műveket. Különösen a Hány-szvitben remekelt, új világba vezette hallgatóit, ezernyi új hangzással, zenei gesztussal gazdagította a már megszokott zenei tablót. Nagy élmény volt. Nem csoda, hogy a közönség beletapsolt, a tételek közé!

A versengő kórusok (egyik csodálatosabban énekel, mint a másik!) sorát a kamarakórusok nyitották. Közülük a Banchieri Énekegyüttes szenzációsan bizonyult, megérdemelten nyerte el a verseny nagydíját. Ez a nyolc tagot számláló nyíregyházi csodagyüttes a "kórus"-éneklés régmúltját és jelenét ötvözi mestéri módon, szólóhangok olvadnak olyan tökéletes "kórus"-hangzássá, hogy azt Banchieri korának virtuózai is megcsodálták volna. Az ifjúsági kórusok közül a hollandiai Nationaal Kinderkoor ragadott meg elsőként; ennyi gyönyörű, figyelő, csillogó gyerekszempárt még nem láttam így együtt, ilyen kristálytiszt gyermekmekkari hangzást, szövegkiemlést, előadói részvételt (odaadó részvételt is írhattam volna!) régen nem tapasztaltam. Az öt női kórus és a kilenc vegyeskar műsorválasztéka, technikai, előadói teljesítménye ízelítőt adott, hogy milyen szédtőn magasra jutott a kóruséneklés a XX-ik század végén. Feltevődik a kérdés: lehet-e ezt még tovább fokozni, vagy ez már a legtöbb, amit elérhetünk?! És... aztán az Európa-Nagydíjért versenyző négy kórus megműtatta, hogy lehet még magasabbra is jutni. Az ukrániai OREYA CHOIR (vez. Alexander Vatsék) és a PRO MUSICA leánykar Nyíregyháza (vez. Szabó Dénes) minden képzeletet felülmúló teljesítményt nyújtott...

TERÉNYI EDE

CUMPĂNA antológia

Európai lelkiismeret. Integráció és regionalizmus. Történelmi reflexiók. Intézmény és személyiség. Kettős kötődés. — Néhány fejezetcím a *Korunk* román nyelvű antológiája, a *Cumpăna* 2. számából, amely az 1993. és 1994. évfolyamban közölt esszékből, tanulmányokból, versekből válogat, azzal a határozott céllal, hogy a románul olvasók számára tájékoztatást nyújtson az Erdélyben, Romániában élő magyarokat foglalkoztató kérdésekről, általában a magyarság gondolkodásmódjáról. A most románul megszólaltatott szerzők listája, a témák skálája meglehetősen széles: Bibó István és Fejtő Ferenc, Mészöly Miklós és Schöpflin György, Kende Péter és Molnár Gusztáv ugyanúgy megtalálhatók benne, mint a Londonban nemrég elhunyt angol irodalomtörténész, George F. Cushing írása a magyar irodalom angliai fogadtatásáról, Jean Hatzfeld döbbenetes beszámolója Vukovar ostromáról, Anthony D. Smith és Claude Karnoouh eszmefuttatása türelemről és nacionalizmusról, a nacionalista mozgalmakról, Michel Foucault tanulmánya a törvény és hatalom összefüggéséről. A romániai magyar munkatársak névsorából nem hiányzik Kányádi Sándor és Lászlóffy Aladár, Egyed Péter és Gálfalvi Zsolt, Gáll Ernő és Bíró Béla, Cs. Gyimesi Éva és Péntek János, Imreh István és Egyed Ákos, Vargha Jenő-László, Salat Levente, Visky András, Tánczos Vilmos, Szabó Mátyás, Jakó Klára

és László Noémi. Felvonulnak természetesen a *Korunk* mai szerkesztői is, Cseke Péter, Horváth Andor, Kántor Lajos, Kovács Kiss Gyöngy, Selyem Zsuzsa. A kötet grafikai képét Deák Ferenc alakította, rajzzal Árkossy István, Chelu Iván Péter, Deák Ferenc, Simon Györgyi, Szurcsik József és Tettamanti Béla szerepel benne. És feltétlenül megemlítenedők a magyar (és angol és német és francia) szövegek románra fordítói: Borbély István, Demény Péter, Paul Drumaru, Monica Gheț, Lendvay Éva, Lovász A. Miklós, Pap Ferenc, Florica Perian, Anamaria Pop, valamint a román nyelvi lektor, Virgil Leon (akinek nemrég jelent meg első verskötete).

Ebből a nem teljes felsorolásból is kitűnik, hogy átlagon felüli vállalkozásról van szó — s ennek pozitív román visszhangjára is hivatkozni lehet már. Kolozsvárt és Bukarestben (majd a duna menti Sződligeten) megtartott tanácskozásokat követően eléggé széles körű sajtóvisszhangról tanúskodnak a heti- és napilapok, köztük olyanok, mint a 22 vagy a *Tribuna*. Aki a *Cumpăna* számainak olvasására vállalkozik, nem mondhatja már, hogy nem tudja, mit gondolnak, mit akarnak — társadalomépítésben, tudományban, politikában, irodalomban-művészetben — a romániai magyarok.

Készül már (1996 végén jelenik meg) a *Cumpăna* 3. száma. És folynak az előkészületei egy angol nyelvű antológiának is, amely szélesebb olvasóközönséget céloz meg, Európában és Amerikában.

Notturmo

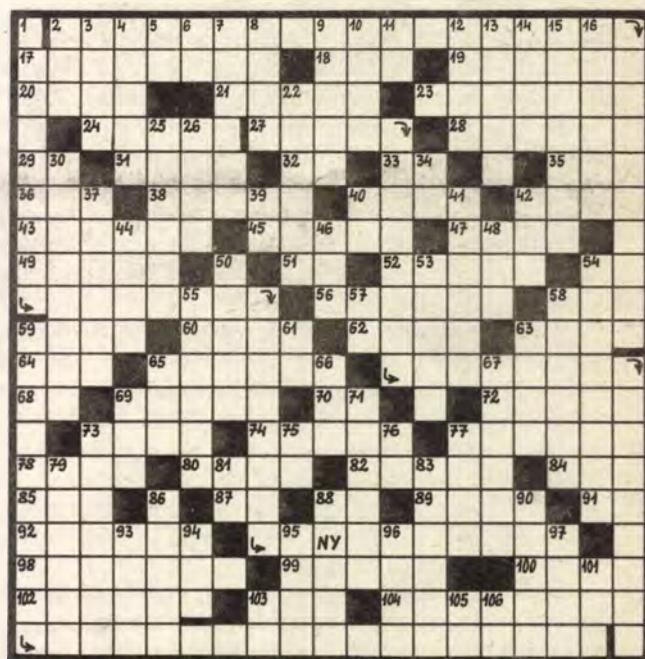
Tóth Árpád versének négy sorát idézzük a vízszintes 2., függőleges 59., 1. és vízszintes 27. számú sorban.

VÍZSZINTES: 2. Az idézet első sora (zárt betűk: É, B, A, T). 17. Gyümölcsöt szárítottak. 18. Ultrarövid hullám. 19. Reácsap. 20. Bél, mag — románul. 21. Volna. 23. Becsapj. 24. Hazai magyar költő, politikus (Béla). 27. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: N, E, S, A, L). 28. Hétköznapi. 29. Nota bene, megjegyzendő. 31. Hirtelen, ijedten ébred. 32. Ezerszáz, római számmal. 33. Az alapskála első hangja. 35. Angolna, németül. 36. Étlen éter! 38. Könyveket megjelentető intézmény. 40. Tejtermék. 42. Ők, franciául — nőnemben. 43. Csodalámpása volt (DD=D). 45. Ott foglal helyet. 47. Domb, románul. 49. Csillagászati talp-pont. 51. Asztácium vegyjele. 52. Görög betű. 54. Liter és tonna. 56. Ópium, altatószer. 58. Déli tábornok az amerikai polgárháborúban. 59. Az építőiparban használatos fehér anyag (ék. h.). 60. Állati fekhely. 62. Jan ... Comenius (1591-1670), cseh pedagógus. 63. Alsom, románul. 64. Esztelen szita! 65. Szlovákiai hegység, névelővel. 68. Hangtalan nóta! 69. Római szerelem. 70. IA. 72. Európai nemzet. 73. Díszes királyi szék. 74. Az egyik alapszín. 77. Epilógus. 78. Kisbacon nagy szülőttének utóneve. 80. Édes tokaji bor. 82. "A" francia parlament felsőházának tagja 1848 előtt. 84. Műveltető igeképző, a -tat párja. 85. Végek vége! 87. Indok. 88. Erbium vegyjele. 89. Hazai folyó. 91. Azonos más-salhangzók. 92. Vissza: 12 óra 30 perc. 98. Nagy zajjal berohanó. 99. Vissza: ...rál, el-koboz. 100. Eső, angolul. 102. Mozgékony.

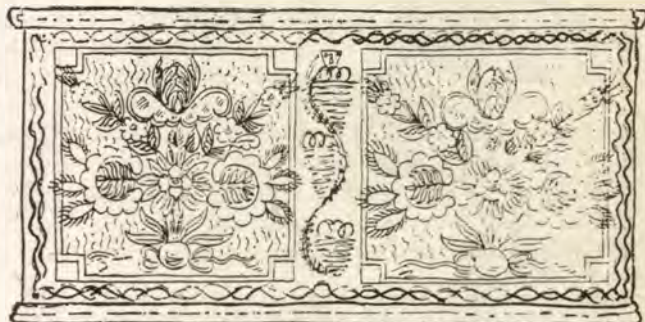
103. Cselekvést kifejező szófaj. 104. Atom-töltet kilövésére szolgál.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: S, I, E, R, Á). 2. Középen hasít! 3. Látószerv. 4. Máramarosi folyó. 5. Széken pihen. 6. Részvénytársaság. 7. Régi büntetőeszköz. 8. Éktelen földművelő eszköz! 9. Svájci pszichiáter (1875-1961), a mélylélektani irányzat képviselője, végén személynevének kezdőbetűjével. 10. Iker kevert betűi. 11. Sőhajítás. 12. Időmérők javításával foglalkozik. 13. Maradék, románul — fonetikus. 14. Vajon hőemelkedés? 15. Kezslábas. 16. Per alapvető tényével. 22. Nem arra a helyre. 25. Élénken tarka. 26. Ábel testvére (ék. h.). 30. Titokban benézett. 34. Francia arany. 37. Süsse a tojást (ék. h.). 39. Dobálni kezd! 40. Cérnát fűznek bele. 41. Város Dániában. 42. Eladta egymű hangzóit. 44. Ékesség. 46. Atmoszféra, rövid. 48. Számnév, de névelő is. 50. Fejetlen foglár! 53. Századunk jeles angol szobrászművésze (Henry). 54. Leccsízol. 55. A Bánk bán íróját. 57. Bent ráad! 58. Paripán ült. 59. Az idézet második sora (zárt betűk: T, T, A, L, T). 61. Angol úr. 63. Gold (arany, angolul) kevert betűi. 65. Piperesszappan-márka. 66. ... Mail, légi-posta. 67. Vissza: amerikai filmszínész volt (Richard). 69. Angyalrang. 71. Vadászakutyák. 73. Csavarog. 75. AU. 76. Associated Press. 77. Széles öv, románul. 79. Fűvet evett vala. 81. Ásványi fűszer. 83. "A" tegeződés. 86. Levon. 88. Ragadós. 90. Személyedre. 93. Paripájú. 94. FTN. 95. Lettország fővárosa. 96. Shakespeare egyik király. 97. Nitrogén, ezüst és urán vegyjele. 101. IYR. 103. Lásd. 105. Folyó Szibériában. 106. Ezen a napon.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 16. számában közölt, Bölcshatóság című rejtély megfejtése: Hidd meg nekem, hogy csak az a valamennyire egész ember, kinek könnyű a toll s nem nehéz a kasza.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÖCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iuliu 14. Postafiók (casuta postala) 245 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288